

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY MOCHOWO NA LATA 2026–2029

Niniejszy Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Mochowo na lata 2026–2029 został opracowany zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz.U. 2024 poz.1292 z późn. zm.). Dokument stanowi podstawę prowadzenia przez gminę polityki ochrony dziedzictwa kulturowego w okresie jego obowiązywania.

Treść programu

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY MOCHOWO NA LATA 2026–2029

***GMINA MOCHOWO
POWIAT SIERPECKI
WOJEWÓDZTWO MAZOWIECKIE***

MOCHOWO 2026

Spis treści

Spis treści	2
1. Wstęp	3
2. Podstawa prawna.....	4
3. Przepisy prawne dotyczące ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce (z uwzględnieniem ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).....	6
4. Okoliczności zewnętrzne dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego	9
4.1. Główne kierunki polityki państwowej w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami	9
4.2. Program opieki nad zabytkami na poziomie województwa i powiatu	10
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	17
5.1. Analiza dokumentów programowych opracowanych na poziomie gminy w odniesieniu do gminnego programu ochrony zabytków.....	17
5.2. Dziedzictwo kulturowe i krajobrazowe gminy.....	23
5.2.1 Przegląd historii obszaru gminy.....	25
5.2.2. Krajobraz kulturowy	36
5.2.3. Zabytki nieruchome	40
5.2.4. Zabytki ruchome	40
5.2.5. Zabytki archeologiczne	41
5.2.6. Dzieła w zbiorach muzealnych i innych instytucji.....	42
5.2.7. Dziedzictwo kulturowe niematerialne.....	42
5.3. Zabytki objęte ochroną prawną.....	47
5.4. Zabytki ujęte w gminnym wykazie zabytków.....	51
5.4.1 Stan zachowania zabytków znajdujących się Gminnej Ewidencji Zabytków	57
5.5. Najcenniejsze zabytki Gminy Mochowo	59
6. Ekspertyza stanu dziedzictwa kulturowego z identyfikacją szans i zagrożeń	67
7. Główne cele programu.....	70
7.1. Główne zadania programu ochrony zabytków.....	70
7.2. Zakres działań oraz zadania przewidziane w programie opieki.....	71
8. Instrumenty ochrony zabytków w ramach programu	73
9. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami	74
10. Struktura finansowania programu ochrony dziedzictwa kulturowego	74
11. Wykaz stanowisk archeologicznych na obszarze gminy Mochowo	76

1. Wstęp

Dziedzictwo kulturowe obejmuje zarówno materialny, jak i nie materialny dorobek minionych pokoleń oraz współczesnego społeczeństwa. Stanowi on zbiór wartości, które świadczą o naszym pochodzeniu, historii i kulturze. Tworzą je elementy środowiska naturalnego, a także wytwory działalności człowieka, w tym osiągnięcia w dziedzinie nauki, sztuki, architektury czy techniki. Istotną częścią dziedzictwa kulturowego są zabytki- ruchome, nieruchome oraz archeologiczne. Pełnią one rolę nie tylko źródła wiedzy o życiu i działalności dawnych pokoleń, lecz również czynnika sprzyjającego rozwojowi społeczno-gospodarczemu. Zróżnicowane i bogate zasoby dziedzictwa stanowią bowiem ważny atut turystyczny, wspierający rozwój lokalnych samorządów. Dziedzictwo kulturowe jest podstawą tożsamości wspólnoty, dlatego jego ochrona ma kluczowe znaczenie dla zachowania tego dorobku dla przyszłych generacji.

Konieczność opracowania programu opieki nad zabytkami wynika z przepisów ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Dokument przyjmowany w drodze uchwały stanowi element lokalnej polityki samorządowej i wyznacza kierunki działań związanych z inicjowaniem, wspieraniem oraz koordynowaniem przedsięwzięć w obszarze ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego, a także ich promocji. Program powinien służyć uwypatnieniu walorów krajobrazu kulturowego oraz racjonalnemu wykorzystywaniu zasobów dziedzictwa na potrzeby społeczne gospodarcze i edukacyjne. Adresatami dokumentu są przede wszystkim mieszkańcy, w tym właściciele i użytkownicy obiektów zabytkowych, ale również wszyscy członkowie wspólnoty samorządowej, których działania mają wpływ na stan i zachowanie lokalnego dziedzictwa. Opracowanie „Programu opieki nad zabytkami dla Gminy Mochowo na lata 2026-2029” ma na celu poprawę stanu lokalnych zasobów dziedzictwa kulturowego oraz ochronę walorów krajobrazu kulturowego gminy. Dokument ten stanowi narzędzie wspierające świadome i aktywne zarządzanie posiadanym zasobem. Zaplanowane działania koncentrują się na poprawie kondycji zabytków, ich rewaloryzacji oraz zwiększeniu dostępności dla mieszkańców i odwiedzających. Realizacja programu przyniesie korzyści przede wszystkim społeczności lokalnej. Poprzez inicjatywy edukacyjne może on również wzmocnić poczucie wspólnoty, budować świadomość znaczenia lokalnych wartości oraz podkreślać rolę dziedzictwa w życiu społecznym. Wspólna troska o dobra kultury sprzyja umocnieniu tożsamości oraz integracji mieszkańców.

2. Podstawa prawna

Podstawę prawną działań związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego w Polsce oraz przygotowaniem programów opieki nad zabytkami stanowi ustawa z 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. 2024 poz. 1292 z późn. zm.). Akt ten reguluje kwestie dotyczące przedmiotu i zakresu ochrony zabytków, form sprawowania nad nimi opieki, zasad opracowywania krajowego programu ochrony zabytków, a także finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy obiektach zabytkowych. Określa również strukturę oraz kompetencje organów odpowiedzialnych za ochronę zabytków.

Ustawa nakłada na jednostki samorządu terytorialnego obowiązek sporządzania programów opieki nad zabytkami na poziomie województwa, powiatu i gminy. Zgodnie z art. 87 dokumenty te opracowuje się na okres czterech lat, a ich głównym celem jest w szczególności:

- Włączenie zagadnień związanych z ochroną zabytków do strategicznych działań państwa wynikających z planowania i zagospodarowania przestrzennego kraju.
- Uwzględnianie aspektów ochrony dziedzictwa kulturowego, w tym krajobrazu kulturowego oraz zasobów archeologicznych, z równoczesnym poszanowaniem wymogów ochrony środowiska i zasad równowagi ekologicznej.
- Ograniczenie procesów niszczenia zabytków oraz poprawa ich stanu technicznego i konserwatorskiego.
- Podkreślanie wartości poszczególnych obiektów zabytkowych oraz walorów krajobrazu o charakterze kulturowym.
- Realizowanie działań podnoszących atrakcyjność zabytków na potrzeby społeczne, turystyczne i edukacyjne, a także wspieranie inicjatyw umożliwiających zwiększenie nakładów finansowych na ich ochronę.
- Ustalenie zasad współdziałania z właścicielami obiektów zabytkowych w sposób zapobiegający konfliktom dotyczącym ich użytkowania.
- Inicjowanie projektów sprzyjających powstawaniu miejsc pracy związanych z ochroną i opieką nad zabytkami.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY MOCHOWO NA LATA 2026 -2029

Program opieki nad zabytkami na poziomie województwa, powiatu oraz gminy uchwalany jest odpowiednio przez sejmik województwa, radę powiatu oraz radę gminy, po uprzednim zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Organ wykonawczy danej jednostki samorządu terytorialnego – zarząd województwa, zarząd powiatu albo wójt (burmistrz, prezydent miasta) – zobowiązany jest do sporządzania co dwa lata sprawozdania z realizacji programu i przedstawiania go właściwemu organowi stanowiącemu.

Każdy kolejny program powinien uwzględniać aktualne uwarunkowania prawne i organizacyjne, zmiany zachodzące w sferze społecznej, gospodarczej i kulturowej, a także bieżący stan zachowania dziedzictwa oraz wyniki okresowych analiz skuteczności działań podejmowanych w ramach poprzedniego programu. Ostatnim dokumentem tego typu realizowanym przez Gminę Mochowo był „Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Mochowo na lata 2017–2020”, przyjęty Uchwałą Nr 321/XLII/2017 Rady Gminy Mochowo z dnia 28 grudnia 2017 r.

W ramach ww. dokumentu określono osiem priorytetów realizacji Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami:

1. **Priorytet 1** – Konsekwentne i planowe realizowanie zadań kompetencyjnych samorządu w zakresie opieki nad zabytkami, jako potwierdzenie uznania znaczenia dziedzictwa kulturowego dla rozwoju gminy.
2. **Priorytet 2** – Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno-gospodarczego gminy.
3. **Priorytet 3** – Wyeksponowanie zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.
4. **Priorytet 4** – Zintegrowanie ochrony dziedzictwa kulturowego, przyrodniczego i krajobrazu oraz przyjęcie odpowiednich zasad zagospodarowania przestrzennego.
5. **Priorytet 5** – Kreowanie wizerunku gminy i wzmocnienie tożsamości mieszkańców poprzez wspieranie aktywności lokalnej ukierunkowanej na poszanowanie dziedzictwa kulturowego.
6. **Priorytet 6** – Zwiększenie atrakcyjności zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych.
7. **Priorytet 7** – Wspieranie inicjatyw sprzyjających pozyskiwaniu środków finansowych na opiekę nad zabytkami.
8. **Priorytet 8** – Powszechna edukacja w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY MOCHOWO NA LATA 2026 -2029

W ramach dotychczas obowiązującego Programu Opieki nad Zabytkami Gmina Mochowo zrealizowała następujące działania:

- prowadzono prace porządkowo-pielęgnacyjne w parkach oraz na cmentarzach,
- ożywiono przestrzeń publiczną poprzez organizację wydarzeń kulturalnych, m.in. podczas „Dni Mochowa”, „Dożynki Gminne”, „Dzień Strażaka”, „Dzień Dziecka”, „Biesiada Seniorów”, „11 Listopada”, „ Zawody Strażackie”, „Bieg trzeźwości”, „Mochowska X”, odbywających się na boisku gminnym oraz Targowisko Gminne „Mój Rynek” w Mochowie, w trakcie których promowano lokalne produkty, dziedzictwo kulturowe, oraz aktywność sportową.
- poszerzono księgozbiór biblioteki- Centrum Kultury w Mochowie.
- organizowano wydarzenia i uroczystości związane z rocznicami historycznymi, m.in. obchody Narodowego Święta 11 Listopada, oraz Święto Konstytucji 3 Maja.
- prowadzono działania promocyjne we współpracy z organizacjami i fundacjami, w tym z Fundacjami: Mroczydła”, Stowarzyszenie na rzecz pomocy i rozwoju lokalnej społeczności „Pomocna Dłoń” Stowarzyszenie wolontariuszy na rzecz pomocy dzieciom i młodzieży „Serce-Sercu”, Stowarzyszenie Inspiria, Stowarzyszenie zwykłe „Klub Seniora” w Mochowie.

3. Przepisy prawne dotyczące ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce (z uwzględnieniem ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami)

W Polsce zabytki są objęte ochroną, która stanowi zarówno konstytucyjny obowiązek państwa, jak i każdego obywatela. Zgodnie z art. 5 Konstytucji RP: „Rzeczpospolita Polska chroni niepodległość i nienaruszalność swojego terytorium, zapewnia wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego i zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”. Natomiast art. 6 ust. 1 podkreśla, że państwo stwarza warunki do upowszechniania dóbr kultury, które stanowią fundament tożsamości narodowej oraz wspierają rozwój i trwanie społeczeństwa. Art. 86 Konstytucji RP z kolei nakłada obowiązek dbania o środowisko i odpowiedzialność za wszelkie jego pogorszenie.

Głównym aktem prawnym regulującym ochronę zabytków jest ustawa z 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami ((Dz.U. 2024 poz.1292 ze. zm.). Ustawa określa

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY MOCHOWO NA LATA 2026 -2029

m.in. przedmiot, zakres oraz formy ochrony zabytków i zasady opieki nad nimi. Zgodnie z art. 3 ustawy, zabytek to „nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością, stanowiące świadectwo minionej epoki lub wydarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na wartość historyczną, artystyczną lub naukową”. Zabytki można podzielić na trzy główne kategorie:

- **nieruchome** – budynki, ich części lub zespoły;
- **ruchome** – przedmioty, ich części lub zbiory;
- **archeologiczne** – nieruchome pozostałości osadnictwa lub działalności człowieka, zarówno powierzchniowe, podziemne, jak i podwodne, w tym przedmioty wydobyte z tych miejsc.

Ustawa wprowadza pojęcia ochrony i opieki nad zabytkami. Zgodnie z art. 4, ochrona zabytków obejmuje działania administracji publicznej mające na celu:

1. zapewnienie prawnych, organizacyjnych i finansowych warunków do trwałego zachowania zabytków;
2. zapobieganie zagrożeniom mogącym obniżyć ich wartość;
3. przeciwdziałanie niszczeniu lub niewłaściwemu użytkowaniu;
4. ochronę przed kradzieżą, zaginięciem lub nielegalnym wywozem za granicę;
5. monitorowanie stanu i przeznaczenia zabytków;
6. uwzględnianie wymogów ochrony w planowaniu przestrzennym i kształtowaniu środowiska.

Opieka nad zabytkiem, sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza (art. 5 ustawy), obejmuje w szczególności:

1. prowadzenie badań naukowych i dokumentacji;
2. konserwację, restaurację oraz prace budowlane;
3. utrzymanie zabytku i jego otoczenia w dobrym stanie;
4. korzystanie z zabytku w sposób chroniący jego wartość;
5. popularyzację wiedzy o zabytku i jego znaczeniu historycznym i kulturowym.

Ochronie podlegają wszystkie zabytki, niezależnie od stanu zachowania (art. 6 ustawy), w tym:

- **nieruchome** – krajobrazy kulturowe, układy urbanistyczne i ruralistyczne, budowle architektoniczne, fortyfikacje, obiekty przemysłowe, cmentarze, parki, ogrody oraz miejsca upamiętniające ważne wydarzenia lub osoby;

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY MOCHOWO NA LATA 2026 -2029

- **ruchome** – dzieła sztuk plastycznych i rzemiosła, kolekcje, numizmaty, przedmioty historyczne, maszyny i urządzenia, instrumenty muzyczne, sztuka ludowa i etnograficzna;
- **archeologiczne** – pozostałości osadnictwa, cmentarzyska, kurhany oraz relikty działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Nazwy geograficzne oraz historyczne nazwy budynków, ulic czy jednostek osadniczych również mogą podlegać ochronie.

Wśród **form ochrony** zabytków (art. 7) wyróżnia się m.in.:

- wpis do rejestru zabytków (w tym Listy Skarbów Dziedzictwa),
- uznanie za pomnik historii,
- utworzenie parku kulturowego,
- wprowadzenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego lub decyzjach dotyczących inwestycji celu publicznego.

Rejestr zabytków prowadzi wojewódzki konserwator zabytków, a wpis do niego następuje na wniosek właściciela lub z urzędu. Pomniki historii mogą być ustanawiane przez Prezydenta RP na wniosek ministra właściwego do spraw kultury, za zgodą Rady Ochrony Zabytków. Rady gmin mogą tworzyć parki kulturowe w celu ochrony krajobrazu kulturowego i zabytków charakterystycznych dla lokalnej tradycji budowlanej i osadniczej. W parkach kulturowych można wprowadzać ograniczenia dotyczące działalności gospodarczej, budowlanej oraz zmian w użytkowaniu zabytków.

Ochrona zabytków musi być uwzględniana w dokumentach planistycznych na każdym szczeblu – od planów zagospodarowania przestrzennego kraju po miejscowe plany gminne (art. 18–20 ustawy). Programy opieki nad zabytkami opracowuje się w oparciu o ewidencję zabytków, prowadzoną na poziomie krajowym, wojewódzkim i gminnym (art. 21–22).

Organami odpowiedzialnymi za ochronę zabytków są minister właściwy do spraw kultury i Generalny Konserwator Zabytków, wojewoda i wojewódzki konserwator zabytków. Samorządy mają ustawowy obowiązek realizowania zadań w zakresie ochrony zabytków.

Oprócz ww. ustawy zasady ochrony zabytków regulują także inne akty prawne, m.in.: ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, Prawo budowlane, Prawo ochrony środowiska, ustawa o ochronie przyrody, ustawa o gospodarce nieruchomościami, ustawa o organizowaniu działalności kulturalnej, działalności pożytku publicznego i wolontariacie. Szczególne przepisy dotyczą również muzeów, bibliotek i archiwów.

4. Okoliczności zewnętrzne dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego

4.1. Główne kierunki polityki państwowej w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami

„Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2023–2026”

Dokument stanowi załącznik do uchwały nr 242 Rady Ministrów z dnia 8 grudnia 2023 r. Na podstawie art. 86 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2022 r. poz. 840 oraz z 2023 r. poz. 951, 1688 i 1904). Głównym celem projektu Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2023-2026 jest zwiększenie odporności zasobu zabytkowego w Polsce, poprzez realizację celów. Główny cel został dookreślony w trzech celach szczegółowych oraz w ośmiu kierunkach działań.

Podział na następujące kierunki działań:

- Weryfikacji wybranego zasobu zabytków i wzmocnieniu narzędzi ochrony dziedzictwa o wyjątkowej wartości;
- wzmocnieniu potencjału organizacyjnego systemu ochrony zabytków;
- roli zabytków w zrównoważonym rozwoju (edukacja i partycypacja).

Cel szczegółowy 1 „ Weryfikacji wybranego zasobu zabytków i wzmocnieniu narzędzi ochrony dziedzictwa o wyjątkowej wartości”

1. Podnoszenie wiedzy o wybranych grupach zasobu zabytkowego kraju;
2. Ochrona zabytków i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości;
3. Realizacja międzynarodowych zobowiązań;

Cel szczegółowy 2 „ Wzmocnieniu potencjału organizacyjnego systemu ochrony zabytków”

1. Cyfryzacja procesów administracyjnych;
2. Wzmacnianie zastosowania nowych technologii w ochronie zabytków;
3. Reforma finansowania ochrony i opieki nad zabytkami;

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY MOCHOWO NA LATA 2026 -2029

Cel szczegółowy 3: Roli zabytków w zrównoważonym rozwoju (edukacja i partycypacja).

1. Wzmacnianie narzędzi ochrony zabytków wobec zmian klimatycznych;
2. Edukacja i podnoszenie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego;

Cele gminy Mochowo w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego są spójne z celami na szczeblu krajowym i wpisują się przede wszystkim w cel strategiczny 3 oraz w pewnym zakresie w cel strategiczny 2.

4.2. Program opieki nad zabytkami na poziomie województwa i powiatu

STRATEGII ROZWOJU WOJEWÓDZTWA MAZOWIECKIEGO DO 2030 ROKU INNOWACYJNE MAZOWSZE

Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do 2030+ „Innowacyjne Mazowsze” została przyjęta uchwałą nr 72/22 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 24 maja 2022 r. jako dokument określający cele rozwoju regionu i stanowiący podstawę dla programów realizowanych na poziomie województwa i powiatów.

Nadrzędnym celem **Strategii** przyjętej przez Sejmik Województwa Mazowieckiego, jest: **Zmniejszenie dysproporcji rozwojowych w województwie oraz wzrost konkurencyjności regionu w skali kraju i Europy, przy zachowaniu zasad zrównoważonego rozwoju.**

Cel ten zakłada:

- wzmacnianie potencjału gospodarczego Mazowsza,
- wspieranie innowacyjności i przedsiębiorczości,
- poprawę jakości życia mieszkańców,
- rozwój kapitału ludzkiego i społecznego,
- ochronę środowiska oraz dziedzictwa kulturowego.

W kontekście programu opieki nad zabytkami szczególne znaczenie ma wykorzystanie dziedzictwa kulturowego jako czynnika rozwoju lokalnego, budowania tożsamości regionalnej oraz wzmacniania atrakcyjności turystycznej i inwestycyjnej regionu.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY MOCHOWO NA LATA 2026 -2029

W układzie celów Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego zastosowano wielowymiarowe podejście, które uwzględnia złożoność wszystkich sfer działalności człowieka. Wizję, cel główny i cele strategiczne województwa przedstawiono na rysunku poniżej.

Struktura celów rozwojowych województwa mazowieckiego

WIZJA Mazowsze z Warszawą, Warszawa ku Europie					
CEL GŁÓWNY Zapewnienie wysokiej jakości życia poprzez trwały i zrównoważony przestrzennie rozwój województwa, służący wzrostowi znaczenia regionu w Europie i na świecie, przy poszanowaniu zasobów środowiska					
Obszar	GOSPODARKA	DOSTĘPNOŚĆ	ŚRODOWISKO I ENERGETYKA	SPOŁECZEŃSTWO	KULTURA I DZIEDZICTWO
Nazwa celu	Konkurencyjne i innowacyjne Mazowsze	Dostępne i mobilne Mazowsze	Zielone, niskoemisyjne Mazowsze	Mazowsze zintegrowane społecznie	Mazowsze bogate kulturowo
Opis celu	Wzrost konkurencyjności regionu poprzez rozwój działalności gospodarczej oraz transfer i wykorzystanie nowych technologii	Poprawa dostępności i spójności terytorialnej regionu przy ograniczeniu presji na przestrzeń i środowisko, kształtowanie ładu przestrzennego	Poprawa stanu środowiska poprzez racjonalne gospodarowanie zasobami przyrody	Poprawa jakości i dostępności do usług społecznych oraz wzmocnienie kapitału ludzkiego i społecznego w ramach nowoczesnej gospodarki	Wykorzystanie walorów środowiska przyrodniczego oraz potencjału kulturowego i turystycznego dla rozwoju województwa i poprawy jakości życia
Wymiar terytorialny	OBSZARY STRATEGICZNEJ INTERWENCJI MODEL STRUKTURY FUNKCJONALNO-PRZESTRZENNEJ WOJEWÓDZTWA MAZOWIECKIEGO				

W Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego 2030+ (Innowacyjne Mazowsze) przyjęto ramowy cel rozwoju, którym jest:

„Wzrost konkurencyjności regionu poprzez rozwój gospodarki opartej na wiedzy oraz poprawę jakości życia mieszkańców.”

Cel ten podkreśla dwa kluczowe kierunki działań:

- rozwój innowacyjnej, nowoczesnej gospodarki,
- podnoszenie jakości życia mieszkańców (infrastruktura, usługi publiczne, środowisko, spójność społeczna).

Strategia zakłada także:

- wzmacnianie potencjału metropolitalnego Warszawa jako centrum rozwoju,
- zmniejszanie dysproporcji między obszarem metropolitalnym, a pozostałymi częściami regionu,
- wspieranie zrównoważonego rozwoju przestrzennego i społecznego.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY MOCHOWO NA LATA 2026 -2029

Założenia wymienione wcześniej zostały również uwzględnione w **Programie opieki nad zabytkami Gminy Mochowo na lata 2026–2029**. Dokumenty te będą wspierać **ochronę i zachowanie dziedzictwa kulturowego województwa mazowieckiego**.

PLAN ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO WOJEWÓDZTWA MAZOWIECKIEGO

Plan zagospodarowania przestrzennego Województwa Mazowieckiego, przyjęty Uchwałą Nr 22/18 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 19 grudnia 2018 r., stanowi kluczowy dokument określający strategię rozwoju przestrzennego regionu. Jako fundament polityki przestrzennej województwa. Plan ten wytycza kierunki rozwoju infrastruktury, ochrony środowiska oraz zagospodarowania terenów, uwzględniając potrzeby społeczno-gospodarcze i ekologiczną równowagę.

Plan pełni funkcję kluczowego narzędzia samorządu województwa w kształtowaniu polityki przestrzennej. Samorząd Województwa Mazowieckiego, realizując politykę rozwoju w perspektywie 2026–2029, dąży do zapewnienia trwałego i zrównoważonego rozwoju, zwiększenia spójności społeczno-gospodarczej i terytorialnej, podniesienia konkurencyjności regionu oraz tworzenia nowych miejsc pracy. Strategia opiera się na zintegrowanym podejściu, łącząc aspekty społeczne, ekonomiczne i środowiskowe. W planie uwzględniono także ochronę dziedzictwa kulturowego i krajobrazu kulturowego, zapewniając zgodność działań podejmowanych przez samorządy gminne z zapisami dokumentu. Formy ochrony zabytków obejmują m.in. ustalenia w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego oraz decyzje dotyczące lokalizacji inwestycji celu publicznego.

Na terenie województwa mazowieckiego znajdują się zarówno obiekty, jak i obszary uznane za dobra kultury współczesnej, które należy chronić dla przyszłych pokoleń. Region cechuje się również dużym zróżnicowaniem krajobrazów kulturowych.

W Planie na lata 2026–2029 wyróżniono następujące kategorie obszarów i działań w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego:

- obszary i obiekty istotne z punktu widzenia ochrony krajobrazu kulturowego, dziedzictwa kulturowego, zabytków oraz dóbr kultury współczesnej;
- tereny i obiekty objęte ochroną prawną;
- postulowane parki kulturowe;

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY MOCHOWO NA LATA 2026 -2029

- pasma przyrodniczo-kulturowe;
- regiony etnograficzne i historyczne krainy;
- ośrodki tożsamości kulturowej regionu;
- dobra kultury współczesnej.

Plan wskazuje również działania mające na celu zachowanie ciągłości dziedzictwa kulturowego w latach 2026–2029, w tym:

- realizację zadań określonych w wojewódzkim programie opieki nad zabytkami na najbliższe lata;
- utrzymanie i kształtowanie ładu przestrzennego oraz walorów krajobrazu kulturowego, w tym rozwój pasm przyrodniczo-kulturowych i przeciwdziałanie negatywnym skutkom urbanizacji;
- wzmacnianie wartości przestrzennych obiektów i układów przestrzennych, w tym terenów poprzemysłowych, poprzez działania rewitalizacyjne, restauracyjne i rekultywacyjne;
- ochronę, rewitalizację i rewaloryzację obiektów historycznych (m.in. architektury drewnianej, dworskiej, obronnej oraz dorobku nauki i techniki), w tym zabytków o znaczeniu symbolicznym;
- odbudowę i rekonstrukcję dóbr krajowego i światowego dziedzictwa po zniszczeniach spowodowanych konfliktami zbrojnymi lub katastrofami naturalnymi;
- wykorzystanie sieci historycznych miast i atrakcji krajobrazowo-architektonicznych do wytyczania szlaków turystyki kulturowej;
- tworzenie muzeów i centrów dziedzictwa kulturowego;
- ochronę regionów etnograficznych i historycznych krain, jako elementów istotnych dla tożsamości kulturowej oraz współpracy z sąsiednimi województwami.

Zasady określone w Planie zagospodarowania przestrzennego województwa mazowieckiego zostały uwzględnione przy opracowywaniu Programu opieki nad zabytkami dla Gminy Mochowo na lata 2026–2029, co pozwala zapewnić spójność działań lokalnych z polityką regionalną.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI W WOJEWÓDZTWIE MAZOWIECKIM
2026-2029

1. Podstawa prawna i przyjęcie programu

Program został opracowany na podstawie art. 87 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Został przyjęty przez Sejmik Województwa Mazowieckiego 16 grudnia 2025 r. i obowiązuje w latach **2026–2029**.

2. Misja Programu

Misja brzmi:

„Wspierać świadome i inkluzywne współtworzenie dziedzictwa województwa mazowieckiego jako żywego procesu społecznego, opartego na dialogu, trosce o różnorodność pamięci i odpowiedzialnym korzystaniu z przeszłości w kształtowaniu wspólnej przyszłości.”

Misja ta znajduje się u podstawy całej polityki opieki nad zabytkami i podkreśla podejście nie tylko do zabytków materialnych, ale także do społecznego i kulturowego znaczenia dziedzictwa.

3. Zakres działań Programu

Program określa kierunki działań dotyczące:

- **wsparcia finansowego** (np. dotacje na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane),
- **edukacji i promocji dziedzictwa,**
- **współpracy z lokalnymi społecznościami i instytucjami,**
- **wzmocnienia roli dziedzictwa jako elementu tożsamości społecznej i rozwoju regionu**

Poniżej przedstawiono tabelę obszarów strategicznych i celów w programie opieki nad zabytkami 2026-2029.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY MOCHOWO NA LATA 2026 -2029

Tabela: Obszary strategiczne i cele w Programie opieki nad zabytkami 2026–2029		
Lp.	Obszar strategiczny / Działanie	Główne cele / zadania
1	Edukacja i kształtowanie świadomości dziedzictwa	Wzmocnienie świadomości wartości zabytków wśród mieszkańców regionu. Promowanie aktywnej postawy wobec dziedzictwa kulturowego.
2	Wsparcie finansowe i ułatwienie dostępu do środków	Zapewnienie stabilnego systemu corocznych dotacji na prace przy zabytkach poprzez programy takie jak Mazowsze dla zabytków 2026. Ułatwienia dostępu dla właścicieli i posiadaczy zabytków
3	Optymalizacja działań ochronnych i narzędzi działania	Doskonalenie narzędzi wspierających opiekę nad zabytkami. Wzmocnienie skutecznej ochrony szczególnie zagrożonych elementów dziedzictwa.
4	Promocja i współpraca lokalna	Promocje regionalnego dziedzictwa i wydarzeń kulturowych związanych z zabytkami. Współpraca z lokalnymi społecznościami, NGO i instytucjami branżowymi.

Program opieki nad zabytkami woj. mazowieckiego 2026–2029 to strategiczny dokument samorządu regionalnego, który ma na celu:

- **uczynić dziedzictwo aktywnym elementem życia społecznego i regionu,**
- **uporządkować system wsparcia finansowego i narzędzi ochrony,**
- **poprawić świadomość mieszkańców i zaangażowanie lokalne,**
- **promować zabytki jako element tożsamości i rozwoju społeczno-gospodarczego.**

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU SIERPECKIEGO NA LATA 2024-2027

Dokument uchwalony został uchwałą nr 9.II.2024 RADY POWIATU SIERPECKIEGO z dnia 28 maja 2024 r. w sprawie uchwalenia „**Programu opieki nad zabytkami Powiatu Sierpeckiego na lata 2024-2027**” – na podstawie art. 12 pkt 11 ustawy o samorządzie powiatowym oraz art. 87 ust. 3 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Program koncentruje się na dwóch zasadniczych kwestiach, które mają być realizowane w latach 2024-2027:

- Cel 1. **Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego** – czyli działania mające na celu upowszechnienie wiedzy o zabytkach i ich wyróżnienie w przestrzeni publicznej, tak aby stały się bardziej rozpoznawalne
- Cel II. **Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami** – czyli działania, których celem jest nie tylko ochrona zabytków, ale także ich wykorzystanie w działalności społecznej, turystycznej i edukacyjnej oraz pozyskiwanie środków na ich utrzymanie.

Powiatowy program opieki nad zabytkami służy koordynowaniu działań realizowanych przez gminy oraz współpracy między samorządami a administracją rządową w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego. Program opieki nad zabytkami dla Gminy Mochowo pozostaje spójny z założeniami programu przyjętego dla Powiatu Sierpeckiego i wspiera realizację wyznaczonych w nim celów.

5. Wewnętrzne uwarunkowania ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Analiza dokumentów programowych opracowanych na poziomie gminy w odniesieniu do gminnego programu ochrony zabytków.

STRATEGIA ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU GMINY MOCHOWO NA LATA 2024-2034 ROKU

Dokument został przyjęty Uchwałą nr. 44.VIII.2024 Rady Gminy Mochowo z dnia 28 listopada 2024 r. To nadrzędny dokument planistyczny określający kierunki rozwoju społeczno-gospodarczego i przestrzennego. Dokument ten jest zgodny ze *Strategią Rozwoju Województwa Mazowieckiego 2030+* i wyznacza cele na najbliższą dekadę.

Strategia Rozwoju Gminy Mochowo na lata 2024-2034 jest kompleksowym dokumentem, podczas opracowywania którego przeanalizowano aktualną sytuację Gminy. Badanie uwzględniało zarówno mocne strony, które stanowią fundament do wykorzystania, jak i obszary problemowe wymagające specjalnej uwagi i rozwiązania.

Cały proces strategiczny miał na celu ustalenie ram rozwoju Gminy Mochowo na kolejne lata, gwarantując rozsądne działania i harmonijne wysiłki w dążeniu do zamierzonych celów.

Uwzględniając przyjęte założenia, misja Gminy Mochowo brzmi następująco:

Zrównoważony rozwój Gminy Mochowo w oparciu o wysoki potencjał społeczny i walory przyrodnicze, gwarantujące dobrą jakość życia mieszkańców.

Poniżej przedstawione są kluczowe założenia wynikające z bieżących działań strategicznych (planowanych konsultacji na rok 2024) oraz aktualnych trendów rozwojowych:

Cele strategiczne :

- ***przestrzeń***
- ***gospodarka***
- ***społeczność***

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY MOCHOWO NA LATA 2026 -2029

Cel strategiczny I

MOCHOWO – GMINĄ O NOWOCZESNEJ, DOSTĘPNEJ I ATRAKCYJNEJ PRZESTRZENI

- UPORZĄDKOWANA I DOBRZE ZAGOSPODAROWANA PRZESTRZEŃ GMINY MOCHOWO
- FUNKCJONALNA I NOWOCZESNA INFRASTRUKTURA GMINY MOCHOWO
- OCHRONA ŚRODOWISKA PRZYRODNICZEGO GMINY MOCHOWO POPRZEZ ADAPTACJĘ I MITYGACJĘ DO ZMIAN KLIMATU

Cel strategiczny II

MOCHOWO – GMINĄ ROZWINIĘTĄ GOSPODARCZO I TURYSTYCZN

- PRZEDSIĘBIORCZA I AKTYWNA GOSPODARCZO GMINA MOCHOWO
- ROZWINIĘTA INFRASTRUKTURA TURYSTYCZNA I REKREACYJNA GMINY MOCHOWO

Cel strategiczny III

MOCHOWO – GMINĄ NASTAWIONĄ NA POTRZEBY MIESZKAŃCÓW

- ROZWINIĘTA OFERTA EDUKACYJNA ORAZ OPIEKUŃCZA GMINY MOCHOWO
- WYSOKIEJ JAKOŚCI USŁUGI SPOŁECZNE I ZDROWOTNE GMINY MOCHOWO
- ZINTEGROWANE I AKTYWNE SPOŁCZEŃSTWO OBYWATELSKIE GMINY MOCHOWO

Program opieki nad zabytkami w pełni wpisuje się w **cel strategiczny III**, w szczególności w jego operacyjny wymiar dotyczący edukacji i integracji społeczności gminy oraz wzmocnienia tożsamości lokalnej. Planowane działania, takie jak konkursy historyczne, tablice informacyjne i publikacje oparte na wspomnieniach mieszkańców, wzmocniają kapitał społeczny i integrują społeczność, jednocześnie chroniąc dziedzictwo kulturowe gminy. W ten sposób strategia rozwoju gminy Mochowo oraz program opieki nad zabytkami są komplementarne i spójne.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY MOCHOWO NA LATA 2026 -2029

Analiza warunków i zasad zagospodarowania przestrzennego gminy Mochowo

Polityka przestrzenna Gminy Mochowo opiera się na zapisach zawartych w Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy w Mochowie, przyjęte uchwałą nr 307.XLII.2022 Rady Gminy w Mochowie z dnia 23 sierpnia 2022 r. w sprawie przystąpienia do sporządzenia zmiany studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Mochowo. Zgodnie z dokumentem, w ramach struktury przestrzennej Gminy Mochowo wydzielono dwie strefy funkcjonalne – otwartą oraz zainwestowania.

Zgodnie z Planem zagospodarowania przestrzennego województwa mazowieckiego, Gmina Mochowo ujęta została jako część podregionu płockiego i zakwalifikowana do wiejskiego obszaru funkcjonalnego wymagającego wsparcia w procesach rozwojowych. Ponadto w Planie wskazano również, że Gmina zawiera się w wyznaczonych w KSRR obszarach o najniższym dostępie do dóbr i usług.

Z zapisów Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego wynika, że dziedzictwo kulturowe oraz zabytki odgrywają istotną rolę w kształtowaniu funkcjonalno-przestrzennym terenu Gminy Mochowo. Dokument wskazuje lokalizacje zabytków oraz określa zasady ich ochrony. Kluczowym warunkiem właściwego rozwoju zagospodarowania jest bieżące monitorowanie stanu zachowania obiektów zabytkowych oraz podejmowanie decyzji dotyczących ich ochrony. Takie działania pozwalają na uporządkowanie istniejącej zabudowy i poprawę estetyki przestrzeni gminnej. Program opieki nad zabytkami dla Gminy Mochowo na lata 2026–2029 został opracowany z uwzględnieniem zapisów Studium i ma na celu realizację wskazanych w nim zaleceń w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego.

MIEJSCOWE PLANY ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO GMINY MOCHOWO

Na terenie **gminy Mochowo** obowiązuje kilka miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego (MPZP), które określają przeznaczenie poszczególnych terenów oraz zasady zabudowy. Do najważniejszych planów należą:

- Uchwała Nr 143/XXV/01 Rady Gminy Mochowo z dnia 28 marca 2001 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu zabudowy mieszkaniowej we wsi Ligowo, gm. Mochowo pow. sierpecki, woj. mazowieckie,

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY MOCHOWO NA LATA 2026 -2029

- Uchwała nr 144/XXV/01 Rady Gminy Mochowo z dnia 28 marca 2001 r . w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu zabudowy mieszkaniowej we wsi Ligowo gm. Mochowo pow. sierpecki, woj. mazowieckie,
- Uchwała Nr 69/XIII/11 Rady Gminy Mochowo z dnia 30 listopada 2011 r . w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Mochowo, dla fragmentów wsi Ligowo, Rokicie, Mochowo, Mochowo Nowe, Mochowo Parcele, Bożewo, Bożewo Nowe, Żółtowo, Grodnia:
  - § 17. 1. Wskazuje się fragment, wpisanego do rejestru zabytków otoczenia kościoła parafialnego p.w. św. Marcina we wsi Mochowo Parcele, nr rejestru 149/598/62 z kwietnia 1962r.
    - 2. Kościół, o którym mowa w ust 1. znajduje się poza obszarem objętym planem.
    - 3. Na terenie, znajdującym się w strefie, o której mowa w ust 1. obowiązuje:
      - 1) uzgodnienie wszelkich prac budowlanych z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków,
      - 2) zachowanie zabytkowego założenia, w którym dominować będą działania o charakterze konserwatorskim i rewaloryzacyjnym zmierzające do utrwalenia historycznie ukształtowanych walorów miejsca .
  - Uchwała Nr 98/XVI/12 Rady Gminy Mochowo z dnia 22 marca 2012 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Mochowo, dla fragmentów wsi Mochowo, Bożewo Nowe.
  - Uchwała Nr 282/XXXIX/2017 Rady Gminy Mochowo z dnia 29 września 2017 r . w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla zakazu zabudowy w części miejscowości Gozdy, Ligowo, Śniechy, Malanowo Nowe, Malanówko, Malanowo Stare, Żółtowo, Żuki, Mochowo Parcele, Sulkowo Bariany, Bożewo, Cieślin, Łukoszyn w gminie Mochowo:
    - § 12. 1. Na części obszaru objętego planem, ustala się ochronę w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego poprzez wskazanie strefy ochrony ekspozycji zespołu dworskiego, położonego poza obszarem planu, na fragmencie załącznika graficznego nr 20 .
      - 2. Dla obszaru, o którym mowa w ust. 1, ustala się zakaz zabudowy oraz zakaz realizacji nasadzeń zielenią wysoką, która przesłaniać będzie widok na obiekt zabytkowy.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY MOCHOWO NA LATA 2026 -2029

- § 13. 1. Na obszarze objętym planem, na załącznikach graficznych nr 7, 8, 10, 16, 19, 20 ochronie podlega obszar wpisany do Gminnej Ewidencji Zabytków - stanowisko archeologiczne.
- 2. Dla obszaru, o którym mowa w ust. 1, zagospodarowanie musi uwzględniać uwarunkowania (zakazy, nakazy, ograniczenia i dopuszczenia) wynikające z obowiązujących przepisów odrębnych w zakresie ochrony zabytków.
- Uchwała Nr 375/XLIX/2018 Rady Gminy Mochowo z dnia 31 października 2018 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla zakazu zabudowy w części miejscowości Łukoszyno Biki, Żuki w gminie Mochowo :
- § 11. 1. Na obszarze objętym planem, na załączniku graficznym nr 1 ochronie podlega obszar wpisany do Gminnej Ewidencji Zabytków - stanowisko archeologiczne.
- 2. Dla obszaru, o którym mowa w ust. 1, zagospodarowanie musi uwzględniać uwarunkowania (zakazy, nakazy, ograniczenia i dopuszczenia) wynikające z obowiązujących przepisów odrębnych w zakresie ochrony zabytków.
- Uchwała Nr 33/VI/2019 Rady Gminy Mochowo z dnia 11 lutego 2019 r . w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części obrębów Bożewo, Bożewo Nowe, Kokoszczyń, Ligowo, Ligówko, Malanowo Stare, Mochowo, Mochowo Nowe, Mochowo Parcele, Zglenice Budy, Zglenice Małe, Żurawin w gminie Mochowo:
- § 16. 1. Ustala się strefę ochrony konserwatorskiej stanowiska archeologicznego wskazaną na załącznikach nr 1, 25 i 26 celem ochrony stanowisk archeologicznych.
- 2. Dla obszaru, o którym mowa w ust. 1, zagospodarowanie musi uwzględniać uwarunkowania (zakazy, nakazy, ograniczenia i dopuszczenia) wynikające z obowiązujących przepisów odrębnych w zakresie ochrony zabytków.
- § 17. 1. Na obszarze objętym planem, wskazanym na załącznikach nr 2 i 5, ustala się strefę ochrony konserwatorskiej – ochronę ekspozycji obiektu zabytkowego - kościoła w Bożewie wraz z dzwonnica i terenem w obrębie murów cmentarza kościelnego, położonego poza obszarem objętym planem.
- 2. Dla obszaru, o którym mowa w ust. 1, dla terenów 2 -MN/U, 3 -MN/U oraz 6 -MN/U ustalono zasady zagospodarowania, które ograniczają wysokość zabudowy i jej gabaryty, zgodnie z ustaleniami szczegółowymi dla tych terenów .
- Uchwała Nr 34/VI/2019 Rady Gminy Mochowo z dnia 11 lutego 2019 r . w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części obrębów Malanowo Stare, Cieślin, Ligowo, Mochowo Nowe, Mochowo Parcele w gminie Mochowo.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY MOCHOWO NA LATA 2026 -2029

- § 16. 1. Ustala się strefę ochrony konserwatorskiej stanowiska archeologicznego wskazaną na załączniku nr 2 celem ochrony stanowisk archeologicznych
- 2. Dla obszaru, o którym mowa w ust. 1, zagospodarowanie musi uwzględniać uwarunkowania (zakazy, nakazy, ograniczenia i dopuszczenia) wynikające z obowiązujących przepisów odrębnych w zakresie ochrony zabytków.
  - Uchwała Nr 62.IX.2019 Rady Gminy Mochowo z dnia 27 czerwca 2019 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części obrębów Bożewo, Bożewo Nowe, Mochowo Parcele i Bendorzyn w gminie Mochowo.
- § 15. 1. Na obszarze objętym planem, wskazanym na załącznikach nr 1, ustala się strefę ochrony konserwatorskiej zachowanych elementów zabytkowych – kościoła w Bożewie wraz z dzwonnica i terenem w obrębie murów cmentarza kościelnego, położonego poza obszarem objętym planem.
- 2. Na obszarze objętym planem, wskazanym na załącznikach nr 1, ustala się strefę ochrony konserwatorskiej – ochronę ekspozycji obiektu zabytkowego – kościoła w Bożewie wraz z dzwonnica i terenem w obrębie murów cmentarza kościelnego, położonego poza obszarem objętym planem.
- 3. Dla obszarów, o których mowa w ust. 1 i 2, dla terenu 2 -MN/U oraz 3 -MN/U, ustalono zasady zagospodarowania, które ograniczają wysokość zabudowy i jej gabaryty, zgodnie z ustaleniami szczegółowymi dla tych terenów .
  - Uchwała Nr 94.XIII.2019 Rady Gminy Mochowo z dnia 29 listopada 2019 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części obrębu Cieślin w gminie Mochowo:
- § 15. 1. Ustala się strefę ochrony konserwatorskiej stanowiska archeologicznego wskazaną na załączniku nr 1 celem ochrony stanowiska archeologicznego.
- 2. Dla obszaru, o którym mowa w ust. 1, zagospodarowanie musi uwzględniać uwarunkowania (zakazy, nakazy, ograniczenia i dopuszczenia) wynikające z obowiązujących przepisów odrębnych w zakresie ochrony zabytków.
  - Uchwała Nr 95.XIII.2019 Rady Gminy Mochowo z dnia 29 listopada 2019 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części obrębów Bożewo, Bożewo Nowe, Ligówko, Malanowo Stare, Mochowo – Parcele, Zglenice Małe w gminie Mochowo :
- § 16. 1. Ustala się strefę ochrony konserwatorskiej stanowiska archeologicznego wskazaną na załączniku nr 7 celem ochrony stanowisk archeologicznych.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY MOCHOWO NA LATA 2026 -2029

2. Dla obszaru, o którym mowa w ust. 1, zagospodarowanie musi uwzględniać uwarunkowania (zakazy, nakazy, ograniczenia i dopuszczenia) wynikające z obowiązujących przepisów odrębnych w zakresie ochrony zabytków.

- § 17. 1. Na obszarze objętym planem, wskazanym na załączniku nr 3, ustala się strefę ochrony konserwatorskiej – ochronę ekspozycji obiektu zabytkowego - kościoła w Bożewie wraz z dzwonnica i terenem w obrębie murów cmentarza kościelnego, położonego poza obszarem objętym planem.

2. Dla obszaru, o którym mowa w ust. 1, dla terenów 1 -MN/U, 2 -MN/U ustalono zasady zagospodarowania, które ograniczają wysokość zabudowy i jej gabaryty, zgodnie z ustaleniami szczegółowymi dla tych terenów.

- Uchwała Nr 96.XIII.2019 Rady Gminy Mochowo z dnia 29 listopada 2019 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części obrębów Cieślin, Łukoszyno – Biki, Mochowo Nowe, Mochowo – Parcele, w gminie Mochowo etap II.

- § 15. 1. Wskazuje się informacyjnie, na załączniku nr 1, strefę ścisłej ochrony konserwatorskiej zespołu krochmalni w obrębie Cieślin (nr wpisu do rejestru zabytków 613 z dnia 10 października 1989 r.).

2. Krochmalnia w Cieślinie wpisana jest do gminnej ewidencji zabytków.

3. Dla obszaru, o którym mowa w ust. 1, zagospodarowanie musi uwzględniać uwarunkowania (zakazy, nakazy, ograniczenia i dopuszczenia) wynikające z obowiązujących przepisów odrębnych w zakresie ochrony zabytków.

- Uchwała Nr 127.XV.2020 Rady Gminy Mochowo z dnia 26 lutego 2020 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części obrębu Bożewo Nowe w gminie Mochowo .

Uchwała Nr. 230. XXVII.2021 Rady Gminy Mochowo z dnia 5 lipca 2021r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszarów położonych na terenie Gminy Mochowo.

5.2. Dziedzictwo kulturowe i krajobrazowe gminy.

Gmina Mochowo, położona w województwie mazowieckim, posiada bogate dziedzictwo kulturowe i krajobrazowe. Graniczy z kilkoma gminami, zarówno z gminami wiejskimi, jak i miejskimi, co wpływa na jej położenie i charakter geograficzny. W zakresie zasobów materialnych wyróżniają się zabytki takie jak kościoły, dwory czy pomniki, a także obiekty

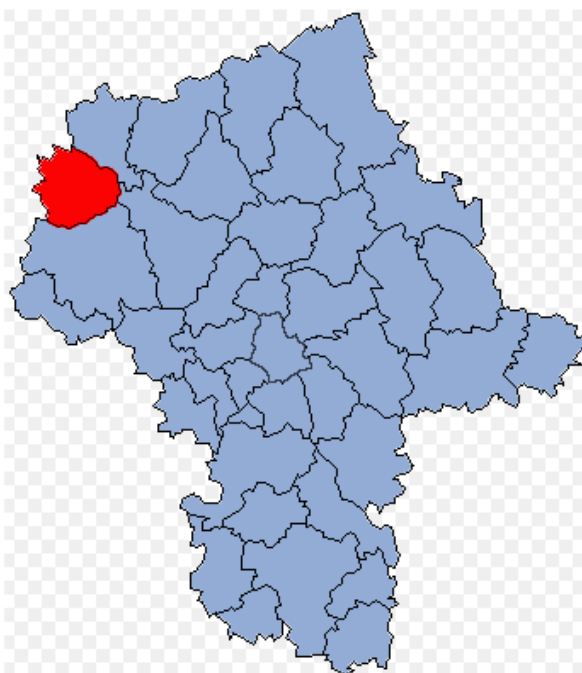
PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY MOCHOWO NA LATA 2026 -2029

przyrody, np. pomniki przyrody czy aleje drzew. Krajobraz gminy ma charakter rolniczy, z licznymi polami, lasami i wzniesieniami. Ważnym elementem są historyczne szlaki komunikacyjne oraz małe wsie, które zachowały tradycyjny układ przestrzenny.

Stan zachowania dziedzictwa kulturowego i krajobrazu jest zróżnicowany. Choć niektóre zabytki są chronione, to istnieją zagrożenia związane z urbanizacją, intensyfikacją rolnictwa oraz zmieniającymi się warunkami klimatycznymi. Konieczne są działania ochronne, takie jak renowacja zabytków, promocja turystyki kulturowej oraz edukacja lokalnej społeczności w zakresie ochrony dziedzictwa.

Gmina Mochowo jest podzielona na następujące sołectwa: Adamowo, Bendorzyn, Bożewo, Bożewo Nowe, Cieślin, Dobaczewo, Dobrzenice Małe, Florencja, Gozdy, Grabówiec, Grodnia, Kapuśniki , Kokoszczyń, Ligowo, Ligówko, Lisice Nowe, Łukoszyń, Łukoszyń -Biki, Malanowo Nowe, Malanowo Stare, Malanówko, Mochowo, Mochowo –Nowe Dobrzenice, Mochowo -Parcele, Myszkki Żabiki, Obręb, Osiek, Rokicie, Romatowo, Sulkowo -Bariany, Sulkowo Rieczne, Śniechy, Zglenice-Budy, Zglenice Duże, Zglenice Małe, Żółtowo, Żuki, Żurawin i Żurawinek .

Położenie gminy Mochowo na tle województwa mazowieckiego i powiatu sierpeckiego

5.2.1. Przegląd historii obszaru gminy

Ziemie dzisiejszej gminy były zasiedlane od bardzo dawnych czasów. Wykopaliska archeologiczne potwierdziły istnienie, co świadczy o osadnictwie już we wczesnym średniowieczu. Pierwsze wzmianki o gminie Mochowo pochodzą z XIV wieku. Dotyczą one parafii działających w tym rejonie – Mochowo, której początki sięgają końca XIV wieku (pierwsza wzmianka z 1401 roku), oraz Ligowa (pierwsza wzmianka w 1388 roku). W 1495 roku teren ten został włączony do Korony Królestwa Polskiego i województwa płockiego. Przez wiele wieków Mochowo należało do rodziny Mochowskich. W 1684 roku Marcin Mochowski zbudował tu drewniany kościół. Po II rozbiórce Polski w latach 1793–1807 gmina znalazła się pod panowaniem Prus. Od 1807 roku była częścią Księstwa Warszawskiego, a po 1815 roku weszła w skład Królestwa Polskiego, które po powstaniu listopadowym zostało włączone do Imperium Rosyjskiego. W 1863 roku, w miejscowości Koziołek niedaleko Gozd, doszło do walk powstańców styczniowych z wojskami rosyjskimi. Poległych pochowano na cmentarzu w Ligowie. Po upadku powstania zniesiono poddaństwo, co zmieniło życie na wsi. W Mochowie powstało 48 gospodarstw na 316 morgach ziemi. W tym czasie utworzono też gminy wiejskie, które obejmowały zarówno ziemie chłopskie, jak i dworskie (folwarki). Gminę dzieliły wsie, czyli gromady, na czele których stał wybierany sołtys. Zebranie gminne wybierało wójta i ławników, którzy zajmowali się sprawami administracyjnymi i sądowymi. Wójt miał też obowiązki policyjne, a gmina zajmowała się szkolnictwem.

Urząd gminny prowadził pisarz, który często był najważniejszą osobą w gminie, bo potrafił czytać i pisać. Pod koniec XIX wieku Mochowo było rozwiniętą wioską, położoną na szlaku z Płocka do Skępego. Działała tu karczma, kuźnia, cegielnia i sklepy. Miejscowość liczyła 385 mieszkańców i 55 domów (razem z Budami Mochowskimi). W folwarku mieszkało 99 osób w 9 domach. W 1910 roku powstała szkoła elementarna, a w 1912 roku założono jedną z pierwszych ochotniczych straży pożarnych w powiecie. W tym czasie majątek w Mochowie należał do Edwarda Borawskiego. W czasie I wojny światowej działała tu lokalna komórka POW. W 1915 roku teren dawnej guberni płockiej wszedł w skład Generalnego Gubernatorstwa Warszawskiego. Po odzyskaniu niepodległości prawie cała gmina znalazła się w województwie warszawskim, z wyjątkiem północno-zachodniej części, która weszła do województwa pomorskiego. W sierpniu 1920 roku przez kilka dni teren był pod okupacją bolszewicką. W czasie II wojny światowej gmina Mochowo została wcielona do III Rzeszy

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY MOCHOWO NA LATA 2026 -2029

i należała do rejencji ciechanowskiej w Prusach Wschodnich. Latem 1944 roku okoliczne wsie zostały poddane represjom i egzekucjom. Teren gminy wyzwolili żołnierze Armii Czerwonej na początku 1945 roku. Po wojnie w PRL działały tu trzy gromadzkie Rady Narodowe w Bożewie, Ligowie i Mochowie. W 1972 roku utworzono obecną gminę Mochowo. Od 1991 roku gmina należy do powiatu sierpeckiego w województwie mazowieckim i tak jest do dzisiaj.

Poniżej przedstawiono historie niektórych miejscowości z obszaru gminy:

Adamowo

Wieś Adamowo powstała prawdopodobnie w połowie XIX wieku. Na mapach z 1839 roku w tym miejscu jeszcze rozciągał się las należący do majątku Ligowo, a jedyna śladów ludzkiej obecności była drewniana chata stojąca na jednej z polan. Nazwa wsi wywodzi się zapewne od imienia któregoś z ówczesnych dziedziców Ligowa. Z czasem las został wykarczowany, a teren zasiedliły pierwsze rodziny chłopskie. Po zniesieniu poddaństwa w 1864 roku, ziemia dworska została uwłaszczona – podzielono ją między użytkujących ją chłopów. W Adamowie wytyczono wówczas 12 gospodarstw chłopskich, obejmujących łącznie 25 morgów ziemi. Wieś administracyjnie włączono do gminy Osiek w powiecie lipnowskim, a od początku XX wieku należała do gminy Ligowo. Spis powszechny z 1921 roku notował w Adamowie 16 domów zamieszkałych przez 109 osób, co pokazuje, że wieś stopniowo rosła i rozwijała swoją społeczność.

Bendorzyn

Nazwa miejscowości pochodzi od imienia „Będora”. Istnieje przypuszczenie, że wieś istniała już na przełomie XIII i XIV wieku, ponieważ pierwsze wzmianki o niej pojawiły się w okresie, gdy powstała parafia w Gozdowie. W 1366 roku, w dokumencie erekcyjnym parafii w Bądkowie Kościelnym, wspomniano, że Bendorzyn należał do tej parafii. Pierwsze informacje o właścicielach Bendorzyna pochodzą z 1437 roku, kiedy to był on własnością Mikołaja z Bandorzina. W 1447 roku Mikołaj zastawił całą wieś, łącznie z dworem, domami i polami, Sasinowi z Rogienic na 6 lat. W kolejnych latach wieś przeszła w ręce Szczepana i jego rodziny, którzy prawdopodobnie byli spokrewnieni z Mikołajem. W 1455 roku Mikołaj Bogatka kupił Bendorzyn. W 1461 roku do wsi dołączono Badorzyno, które stało się częścią Bendorzyna. Jednakże nie było ono na stałe związane z tamtejszą

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY MOCHOWO NA LATA 2026 -2029

parafią, ponieważ biskup pozwolił mieszkańcom Bendorzyna uczęszczać do kościoła parafialnego w Bądkowie Kościelnym, gdyż rzeka Skrwa okresowo zalewała drogę. Pod koniec XV wieku osada została podzielona na dwie części, które trafiły do rycerzy Budka i Stanisława z Kotarczyna. Powstały wtedy dwie miejscowości: Bendorzyn Duży i Bendorzyn Mały. Z danych podatkowych z 1531 roku wynika, że wieś była podzielona pomiędzy właścicieli ziemskich: Jana i Stanisława Cierzuchach, Marcina, Bernarda, Szczepana, Kapuściny (wdowy) oraz Macieja Kapusty. Wtedy to miejscowa szlachta przyjęła nazwisko Będorski (lub Bendorski) i nosiła herb Wyszogota. Choć była to mało znana rodzina, z ważniejszych przedstawicieli wymienia się Marcina Będorskiego, podpisarza ziemskiego płockiego z XVI wieku. Pod koniec XVI wieku wieś liczyła już kilkanaście zagród drobnoszlacheckich, a miejscowość była wtedy nazywana Bendorzynkiem. Ta nazwa zniknęła jednak w XVII wieku. Przypuszcza się, że w tym okresie wieś miała około 250 ha. Część jej gruntów przeszła wtedy w ręce dziedziców Bożewa i Czachorowa. W XVIII wieku część rodziny Będorskich wyemigrowała do ziemi łomżyńskiej, gdzie jeden z jej przedstawicieli został podczaszym łomżyńskim. Na przełomie XVIII i XIX wieku w Bendorzynie mieszkaly rodziny Ciołkowskich, Czachowskich, Kowalewskich, Lisowskich, Chudzyńskich, Zglinickich, Głuchowskich, Chrzanowskich, Murzynowskich i Będorskich. Żadne z tych rodów nie posiadały większych majątków – zwykle nie więcej niż 50 ha ziemi. W 1827 roku we wsi mieszkało 107 osób w 18 domach, a w 1921 roku liczba mieszkańców wzrosła do 232, w 32 domach. Wówczas Bendorzyn należał do gminy Lisewo i dzielił się na wieś i folwark „Bendorzyn Lisówka”.

Bożewo

Nazwa wsi pochodzi od dawnej miejscowości „Borzewo”, która była używana do końca XVIII wieku. Pierwsza wzmianka o wsi pochodzi z 1436 roku, kiedy to Mikołaj Bogatko, dziedzic Borzewa, miał zobowiązania finansowe wobec Szczepana ze Szczytna. Następnie wieś przeszła w ręce Andrzeja de Borzew, rycerza, który początkowo pełnił funkcję pisarza nadwornego księcia Michała z Litwy, a później zdobył urząd stolnika i starosty płockiego. Dzięki temu zgromadził znaczną fortunę i stał się właścicielem Borzewa, wykupując ziemię od krewnych i innych rycerzy. Andrzej de Borzew był także fundatorem parafii, która powstała 11 kwietnia 1453 roku, oraz gotyckiego kościoła, jednego z pierwszych murowanych w powiecie sierpeckim, który istnieje do dzisiaj. Po jego bezdzietnej śmierci majątek przeszedł w ręce jego braci: Bertranda i Jana, synów Niemierzy, którzy wywodzili

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY MOCHOWO NA LATA 2026 -2029

się z Borkowa. Posiadali oni wielu potomków, co doprowadziło do podziału wsi na kilka części. W 1578 roku Bożewo było już osadą zamieszkałą przez około siedmiu rycerzy, szlachciców, kmieci, zagrodników i rzemieślników, z których część pieczętowała się herbem Lubicz. Wśród rodziny Borzewskich znajdowały się także osoby wykształcone, jak Stanisław Borzewski, który w XVII wieku studiował w Krakowie. Zmienił on życie we wsi, a w 1634 roku uzyskał urząd podsędka dobrzyńskiego. W kolejnych latach wykupił części majątku w Bożewie i Cieślinie, stając się największym posiadaczem ziemskim w tych miejscowościach. Po jego śmierci majątek przeszedł na syna Krzysztofa Borzewskiego. W 1662 roku spis podatkowy wskazywał, że w Bożewie mieszkało 36 osób poddanych, a dwór liczył siedmiu służebnych. Po wojnach szwedzkich Krzysztof Borzewski postanowił przekazać majątek dominikanom z Płocka, jednak jego decyzja została najprawdopodobniej unieważniona przez potomków. W 1680 roku dziedziczką była jego żona Teofila z Konarskich, która po śmierci męża wyszła za Ignacego Gembarta. Ich córka poślubiła Klemensa Nakwaskiego, podkomorzego wyszogrodzkiego, i to rodzina Nakwaskich przejęła majątek w końcu XVIII wieku. Na przełomie XVIII i XIX wieku Bożewo liczyło 27 domów i 135 poddanych. W 1800 roku Łukasz Nakwaski sprzedał majątek Józefowi Zaleskiemu z Mochowa, a do 1854 roku Bożewo było częścią tego samego majątku. W latach 80. XIX wieku powstała w Bożewie szkoła rosyjska. W kolejnych latach majątek zmieniał właścicieli, a według opisu z końca XIX wieku Bożewo było częścią gminy Lisewo i dzieliło się na wieś włościańską, folwark oraz probostwo. Wieś liczyła w 1880 roku 297 mieszkańców, posiadała 39 domów i 425 mórg ziemi, natomiast w folwarku znajdowało się 12 domów i 75 mieszkańców. W Bożewie funkcjonowały kościół, karczma, szkoła elementarna i wiatrak. Na początku XX wieku mieszkańcy założyli kółko rolnicze „Praca”, które działało do wybuchu I wojny światowej. 15 grudnia 1905 roku w Bożewie odbył się nielegalny wiec ludności, który świadczył o antyrosyjskich nastrojach. Podczas I wojny światowej, gdy wieś znalazła się pod niemiecką okupacją, mieszkańcy sprzeciwili się werbunkowi do wojska, mówiąc, że nie będą walczyć, „gdyż brat pójdzie przeciw bratu”. W 1917 roku powstała także ochotnicza straż pożarna. Po odzyskaniu niepodległości w czasie wojny bolszewickiej kobiety z Bożewa angażowały się w pomoc żołnierzom, organizując zbiórki pieniędzy i wydając żywność. Z danych z 1921 roku wynika, że Bożewo dzieliło się na wieś i folwark. Mieszkało tam 329 osób (głównie katolików, ale także ewangelistów i prawosławnych) w 29 domach i czterech budynkach mieszkalnych. W latach 30. XX wieku Bożewo miało pocztę i telefon, a najbardziej zamożnymi mieszkańcami byli

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY MOCHOWO NA LATA 2026 -2029

żydowscy właściciele folwarku, rodzina Mersponów, którzy do 1925 roku posiadali ziemię. Po ich sprzedaży ziemię rozparcelowano między okolicznych chłopów.

Bożewo Nowe

Wieś powstała po II wojnie światowej, na dawnych obszarach dworskich. W latach 1975-1998 miejscowość administracyjna należała do województwa płockiego. 1 stycznia 2003 nastąpiła zmiana nazwy wsi z Nowe Bożewo na Bożewo Nowe.

Choczeń

Nazwa miejscowości wywodzi się od staropolskich imion Chociemir i Chocław. Pierwsza wzmianka o Choczni pochodzi z 1425 roku. W spisie podatkowym ziemi dobrzyńskiej z 1564 roku Choczeń znajdował się w obrębie parafii Skępe. Wieś ta była własnością rycerzy: Ligowskiego, Piotra Kolosa oraz przedstawicieli rodu Choczeńskich, którzy przyjęli nazwisko związane z nazwą wsi. Na podstawie map z XVII wieku wiadomo, że w tym okresie we wsi funkcjonował młyn, który był otoczony gruntami rolnymi. Właścicielem tych terenów był Tomasz Borowski. W 1827 roku wieś liczyła 10 domów i 123 mieszkańców,

z przewagą ludności chłopskiej. Choczeń odegrał także rolę w czasie powstania styczniowego – 17 września 1863 roku stacjonowało tam około 400 powstańców, którymi dowodził Piotr Czarliński. Po uwłaszczeniu, we wsi powstały 15 gospodarstw rolnych, zajmujących 15 morgów ziemi. W 1880 roku Choczeń liczył 192 mieszkańców i 8 domów, a miejscowy folwark, obejmujący także ziemie w Zglenicach Małych, rozciągał się na 410 mórg. Znajdowały się tam 14 drewnianych budynków. W 1921 roku wieś należała do gminy Ligowo, w powiecie Lipno. Największym właścicielem ziemskim w okresie II Rzeczypospolitej był Kazimierz Dobrzeńcki, który posiadał 161 ha.

Cieślin

Cieślin to jedna z najstarszych osad w gminie, której historia sięga VI wieku. Dowodem na to są pozostałości grodziska, które świadczą o dawnym osadnictwie w tym miejscu. Przez wieki wieś była własnością rodziny Cieślińskich, noszących herb Junosza. Pierwsza wzmianka o miejscowości pojawiła się w akcie erekcyjnym parafii Bądkowo z 1366 roku. W tym czasie osada była usytuowana po obu stronach rzeki Skrwy. Właśnie wtedy Świętosław z Kurowa sprzedał Cieślin Piotrowi z Bożewa. Od tego momentu młyn i okolice

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY MOCHOWO NA LATA 2026 -2029

wsi znajdowały się w rękach właścicieli Bożewa aż do 1872 roku. W końcu XVIII wieku Łukasz Cieśliński, ówczesny burgrabia płocki, wykupił różne części wsi od swoich kuzynów. Całość Cieślinu stała się jednak własnością jego prawnuka, Jana Cieślińskiego, który wkrótce dokupił osadę młyńską Cieślin, scalając tym samym wszystkie ziemie w rękach jednej rodziny. Inna część wsi składała się z małych zagród, które obejmowały około 30 ha i były zamieszkiwane przez ubogą szlachtę. Zgodnie z dokumentami z 1564 roku, właścicielami tej części byli Maciej Bursztynek oraz Jan i Wojciech Janowieta. W XVI wieku rodzina Cieślińskich zaczęła przyjmować swoje nazwisko, które z czasem stało się synonimem właścicieli wsi, zarządzających nią aż do okresu II wojny światowej. Pod koniec XVIII wieku Łukasz Cieśliński, burgrabia grodzki płocki, przejął wszystkie części wsi (z wyjątkiem osady młyńskiej). Z danych z 1775 i 1789 roku wynika, że Cieślin w tym czasie liczył od 4 do 6 domów, a liczba mieszkańców była niewielka. W XIX wieku, po przejęciu przez synów Łukasza, wieś zaczęła się rozwijać. Zgodnie z danymi spisów, w 1880 roku mieszkało tam 66 osób w 8 domach. W 1921 roku liczba ta wzrosła do 154 mieszkańców w folwarku oraz 55 osób we wsi. Po wybuchu II wojny światowej Cieślińscy zostali wysiedleni przez Niemców do Częstochowy. Po wojnie, w wyniku reformy rolnej, ich majątek został przejęty przez państwo. W Cieślinie funkcjonowało Państwowe Gospodarstwo Rolne aż do 1994 roku. Historia Cieślinu to opowieść o wielowiekowym rozwoju wsi, rosnącym majątku rodziny Cieślińskich oraz tragicznych wydarzeniach związanych z wojną.

Dobaczewo

Nazwa osady pochodzi od staropolskiego imienia typu *Dobiegniew*, od którego wywodzi się także nazwa Dobaczewo. Pierwsze historyczne wzmianki o miejscowości pochodzą z 1541 roku. Z zachowanych spisów podatkowych z 1564 roku wynika, że wieś należała do parafii Sudragi, a jej właścicielem był Paweł Dobaczewski wraz z braćmi. Przez kolejne stulecia majątek przechodził w ręce różnych rodzin ziemiańskich z pobliskich wsi. Pod koniec XVIII wieku dziedzicami Dobaczewa byli m.in.: Małanowscy, Kisielewscy i Zgleniccy. Według spisu z 1827 roku była to niewielka osada licząca 53 mieszkańców zamieszkujących sześć domów; mieszkali tu zarówno drobni szlachcice, jak i chłopcy pracujący na polach bogatszych gospodarzy. Dane z 1921 roku wskazują, że liczba mieszkańców wzrosła do 91 osób w 10 domach, wśród których notowano też 10 niemieckich ewangelików. Obecnie Dobaczewo zachowało charakter typowej miejscowości rolniczej, ze

sporadycznymi inwestycjami gminnymi, jak budowa infrastruktury technicznej wokół terenów wiejskich.

Dobrzeńce Małe

Badania wskazują na osadnictwo sięgające XII-XIII wieku oraz okresów późniejszych (XV-XVI w.), co potwierdzają znaleziska archeologiczne w gminie Mochowo. W latach 1975–1998 wieś administracyjnie należała do województwa płockiego. Wieś jest obecnie częścią gminy Mochowo w powiecie sierpeckim. Według Narodowego Spisu Powszechnego Ludności liczba mieszkańców w Dobrzeńcach Małych liczyła 120 osób na rok 2021.

Florencja

Wieś nosi nazwę Florencja, która może kojarzyć się z włoską Florencją, jednak pochodzenie nazwy miejscowości w Polsce nie jest jednoznacznie wyjaśnione w źródłach – najczęściej tłumaczy się ją albo jako zapożyczenie od imienia (np. *Florian*), albo jako nazwę osadzoną przez właściciela ziemskiego; nie ma potwierdzonych źródeł, że nazwa ma bezpośredni związek z włoską Florencją. W XIX wieku miejscowość jest wymieniana w historycznych rejestrach. W tym okresie liczyła więcej mieszkańców i domów niż obecnie. Według danych statystycznych z 2021 roku we wsi mieszkało ok. 74 osoby.

Gozdy

Nazwa Gozdy pochodzi od staropolskiego słowa „gozd”, oznaczającego gęsty las lub pustkowie, co wskazuje, że miejscowość powstała na terenie dawnej puszczy i nieużytków leśnych. Obszar ten leży na historycznej Ziemi Dobrzyńskiej, a dawniej był częścią Księstwa Płockiego — regionu w średniowiecznym Mazowszu. W pierwszej połowie XIX w. wieś była niewielka — w 1825 r. składała się z ok. 20 domów. Należała wówczas do Banku Berlińskiego i była zasiedlana w dużej mierze przez niemieckich kolonistów, szukających ziemi i pracy rolniczej. Istniał tu niegdyś dwór (jego lokalizacja jest dziś nieznana). Pod koniec XIX w. we wsi funkcjonował ewangelicki dom modlitwy i szkoła elementarna, co świadczy o znaczącym wkładzie społeczności niemieckiej w lokalne życie. Po II wojnie światowej Gozdy zostały przywrócone Polsce; część niemieckich mieszkańców wyjechała, a wieś zasiedlili Polacy. W latach powojennych miejscowość rozwijała się w typowy dla wsi sposób: elektryfikacja, budowa szkoły (działała do lat 90. XX w.) oraz infrastruktury wiejskiej. Wieś Gozdy współcześnie jest niewielką miejscowością rolniczą

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY MOCHOWO NA LATA 2026 -2029

z tradycjami osadniczymi sięgającymi XIX w., z demografią charakteryzującą się ok. 240 mieszkańców (dane 2021).

Ligowo

Według badań językoznawców nazwa wsi może pochodzić od czasownika „ligać”, oznaczającego wierzganie lub kopanie. Z kolei w oparciu o źródła zawarte w przewodniku sierpeckim, wyraz „Ligowo” wywodzi się od słowa „liga” (ligawica), które odnosi się do miejsca pokrytego lodem lub trzęsawiska. Pierwsze wzmianki o Ligowie sięgają XIV wieku. Dowodem na to, że była to już wtedy rozwinięta osada, jest fakt, że jej dziedzice na przełomie XIV wieku ufundowali miejscową parafię, która została erygowana 22 września 1388 roku przez biskupa Ścibora, z inicjatywy Trojana i Stanisława z Ligowa. Erekcja parafii została odnowiona w 1437 roku. Miejscowi rycerze posługiwali się herbem Jastrzębiec, a członkowie rodu przyjęli nazwisko Ligowski. Pierwsze wzmianki o rodzinie pojawiają się na początku XVI wieku. W drugiej połowie XVI wieku, współwłaścicielem Ligowa był Rudolf Ligowski, który posiadał również część Choczenia. Pozostali dziedzice to m.in. Maciej i jego bracia, Jakub z synowcem, Maciej Rzysko, Piotr, Jan Brzusko, Maciej, Walenty oraz Ambroży. Zgodnie z zapisami wizytacji kościelnej z 1609 roku, we wsi znajdował się drewniany kościół pw. św. Michała. Był to kościół konsekrowany, wyposażony w trzy ołtarze i ozdobione malowidłami prezbiterium. W 1724 roku zbudowano nowy kościół, również drewniany, który kilkakrotnie przechodził remonty. Ród Ligowskich ostatecznie opuścił Ligowo w XVIII wieku, a w 1783 roku, jako dziedziców wsi, wymieniani są Antoni Rzeszotarski i Józef Strusi. W tym okresie ziemię dziedziczyli także Jasiński i Malanowski, natomiast na początku XIX wieku, właścicielami zostali drobni szlachcice. W kolejnych latach Chryzostom Zieliński, podsędek powiatu mławskiego, wykupił i połączył całość ziemi w Ligowie. W opisie wsi z 1825 roku podano, że należała ona do potomków Chryzostoma Zielińskiego. Oprócz większych majątków ziemskich, istniały tu także mniejsze, szlacheckie posiadłości. W 1827 roku Ligowo liczyło 168 mieszkańców w 21 domach. W czasie Powstania Styczniowego, 16 kwietnia 1863 roku, w pobliżu Ligowa miała miejsce bitwa powstańcza w Koziołku. Ksiądz proboszcz Ignacy Małkiewicz zebrał ciała 16 powstańców, którzy polegli w tej bitwie, i zorganizował im uroczysty pogrzeb w Ligowie. Do połowy XIX wieku w Ligowie istniała gorzelnia. W 1884 roku wieś liczyła 232 mieszkańców w 15 domach, a w pobliskim folwarku mieszkało 11 osób w 5 domach. Folwark zajmował obszar 600 mórg. Pod koniec XIX wieku proboszcz z Ligowa również

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY MOCHOWO NA LATA 2026 -2029

posiadał ziemię – 3 domy i 17 mieszkańców. Po zniesieniu poddaństwa, w Ligowie powstało 20 gospodarstw na 45 morgach ziemi. Do lat 50. XX wieku Ligowo było siedzibą Urzędu Gminy, wcześniej będąc częścią gminy Osiek. Według Narodowego Spisu Powszechnego Ludności liczba mieszkańców w Ligowie liczyła 461 osób na rok 2021.

Mochowo

Mochowo, choć niewielka miejscowość, miało bogatą historię, która sięga średniowiecza. Było wsią szlachecką, a jego historia jest nierozzerwalnie związana z miejscową parafią, która była jednym z głównych ośrodków życia religijnego w regionie. Ustanowienie parafii w XIV wieku, zgodnie z tradycją, miało być fundacją rodu herbu Prus. Właściciele ziemscy tego rodu, jak i sami duchowni, odgrywali istotną rolę w kształtowaniu lokalnej struktury społecznej i gospodarczej. Pierwsza wzmianka o Mochowie pochodzi z 1475 roku, kiedy Mikołaj z Mochowa był właścicielem tych ziem. Mikołaj był przedstawicielem średniozamożnej szlachty, której majątek wkrótce przeszedł na Szczepana ze Szczytna, kasztelana plockiego, co świadczy o znaczeniu tego terenu. Wiadomo, że majątek w rękach Szczepana cieszył się wysoką rentownością, a sama parafia była dość zamożna.

W XVI wieku Mochowo rozwijało się dynamicznie, stając się jednym z większych ośrodków w regionie. W tym czasie w miejscowości pojawiło się wiele rzemieślników i zagrodników, którzy nie tylko wspierali rozwój rolnictwa, ale i przyczyniali się do wzrostu produkcji rękodzielniczej. Wspomniani rzemieślnicy, tacy jak kowale, cieśle czy garncarze, odgrywali kluczową rolę w codziennym życiu wsi. Mimo że rodziła się wówczas nowa warstwa społeczna, w Mochowie nie zapomniano o tradycjach szlacheckich. Rodzina Mochowskich, która przyjęła nazwisko po miejscowości, była właścicielem wsi przez długi czas, lecz w XVII wieku linia ta wygasła. To wydarzenie zbiega się z okresem wielkich zmian w polskim systemie feudalnym, a także z kryzysami, które dotknęły ziemie w wyniku wojny polsko-szwedzkiej. Jednym z najważniejszych wydarzeń w historii Mochowa w XVII wieku było wybudowanie nowego kościoła przez Marcina Mochowskiego w 1684 roku. Zastąpił on wcześniejszą świątynię pod wezwaniem św. Wojciecha i Doroty, która była w użyciu przez około 200 lat. Kościół ten był drewniany i poświęcony św. Marcinowi. Warto zauważyć, że Marcin Mochowski był jednym z ostatnich przedstawicieli rodu Mochowskich i pełnił istotną rolę w utrzymaniu tradycji katolickich w regionie. Na początku XVIII wieku, po wygaszeniu rodu Mochowskich, majątek przeszedł w ręce Żółtowskich herbu Ogończyk.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY MOCHOWO NA LATA 2026 -2029

Ród Żółtowskich był jednym z możniejszych w regionie, posiadającym duże wpływy i majątki w okolicznych wsiach. W XVIII wieku rodzina Zaleskich przejęła Mochowo. Jednym z najważniejszych właścicieli majątku był Józef Bogusław Zaleski, który zmarł w 1830 roku. Po jego śmierci majątek przeszedł w ręce jego żony i dzieci. Z danych spisowych z 1921 roku wynika, że Mochowo składało się z trzech części: wieś, Rechtywieś oraz folwark. W tym okresie wieś była już dobrze zorganizowana, a jej mieszkańcy zajmowali się nie tylko rolnictwem, ale także handlem i rzemiosłem. Działały tu sklepy spożywcze, a także przedsiębiorstwa zajmujące się produkcją nabiału i mleka, takie jak Spółdzielnia Mleczarska. Jednym z najbardziej znanych przedsiębiorców w Mochowie był S. Starczewski, który prowadził sklep spożywczy, oraz L. Śliwowski, który zajmował się kowalstwem. Okres II Rzeczypospolitej był czasem względnej stabilizacji, jednak mieszkańcy wciąż musieli zmagać się z problemami, takimi jak bieda czy wyzysk feudalny, które były powszechne w wiejskich społecznościach. Historia Mochowa pokazuje, jak silnie zmieniały się struktury społeczne, własnościowe oraz duchowe w tym regionie. Według Narodowego Spisu Powszechnego Ludności liczba mieszkańców w Mochowie liczyła 270-280 osób na rok 2021.

Mochowo Parcele

Mochowo-Parcele jako wyodrębniona jednostka (parcele) powstało prawdopodobnie na terenach pofolwarcznych, po podziale majątków, które w XIX i na początku XX wieku zmieniały właścicieli (m.in. Ryszard Sznabel, Borawscy). Nazywała się początkowo Budy Mochowskie. W czasie uwłaszczenia powstały tutaj 2 gospodarstwa na 32 morgach gruntów. Spis powszechny z 1921 roku nazywa tę wieś Mochowo Rechty, a mapa z lat trzydziestych pokazuje miejscowość Mochowo -Rumunki Mochowo-Parcele funkcjonuje w ścisłym sąsiedztwie historycznego centrum gminy Mochowo, dzieląc z nim wspólne dziedzictwo, w tym bliskość dworu z końca XIX w. w samym Mochowie. Według Narodowego Spisu Powszechnego Ludności liczba mieszkańców w Mochowo-Parcele liczyła 401 osób na rok 2021.

Żółtowo

Żółtowo obejmowało w przeszłości obszar, na którym powstało z czasem wiele wsi, a właściwie przysiółków: Myszewo, Myszki, Zegadły, Żabiki, Żuki i Gardzyny. Pierwsze wzmianki o Żółtowie pochodzą z 1366 roku, zapisano je w księgach kościelnych (Szolthovo).

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY MOCHOWO NA LATA 2026 -2029

Wywodził się stąd ród Żółtowskich herbu Ogończyk. Według tradycji tej rodziny w 1402 roku książę mazowiecki Siemowit IV nadał tę wioskę przodkom Żółtowskich, którzy później przyjęli nazwiska Żółtowscy, używali przydomków: Wojsław, Skarbek i Paluch. Żółtowscy pochodzili od sławnego Wojsława, piastuna i stolnika księcia Bolesława Krzywoustego. W 1427 roku notuje się w tej wsi Piotra „Ogona” z Żółtowa, którego Żółtowscy uznają za swojego głównego przodka. W XIX wieku wieś zwano już Żółtowo Wielkie, w 1827 roku liczyła 11 domów i 77 mieszkańców. W 1895 roku wieś podzielona była między wielu szlachty, należało do nich 219 mórg ziemi, tylko 8 mórg należało do chłopów. Było tu również 360 mórg ziemi dworskiej. W okresie międzywojennym miejscowość dzieliła się na wieś i folwark. W sumie w 1921 roku było tu 10 domów i 97 mieszkańców. Na początku XX wieku folwark Żółtowo Wielkie należał do Florentyna Kotarskiego, kolejnym właścicielem był Aleksander Mieszkowski (375 ha).

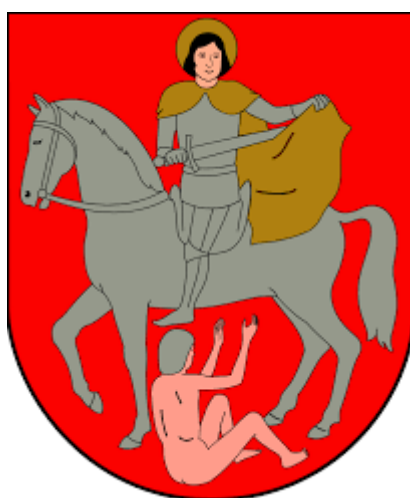
Żurawin

Zgodnie z lokalnym przewodnikiem po Mazowszu, nazwa wsi najprawdopodobniej wywodzi się od osobowego imienia „Żuraw”. Legenda opowiada, że w dawnych czasach, wśród okolicznych lasów, żył pustelnik o imieniu Żórawek, któremu Matka Boska objawiła się na osikowym drzewie. Niedaleko tego drzewa znajdowało się źródło, którego wody miały uzdrawiającą moc. Z tego powodu wioska, która powstała w okolicy, została nazwana Żurawinem, na cześć pustelnika. Pierwsze wzmianki o Żurawinie pojawiły się w dokumencie księcia plockiego Wacława z 1322 roku. W XIV i XV wieku wspomniano o rycerzach, którzy byli właścicielami wsi. W XVI wieku rodzina, która posiadała Żurawin, przyjęła nazwisko Żurawińscy, które później zostało skrócone do Żurawscy. Z biegiem czasu niektóre części wsi przeszły w ręce innych rodzin, co spowodowało, że w XIX wieku nie było już żadnych przedstawicieli rodziny Żurawskich w Żurawinie. W 1772 roku, na miejscu wcześniej spalonego drewnianego kościoła, zbudowano nową świątynię. Kolejny, murowany kościół w stylu neoromańskim powstał w 1902 roku. W ołtarzu tego kościoła znajduje się obraz Matki Boskiej Żurawińskiej, który pochodzi z XVIII-XIX wieku. Niedaleko kościoła, około 100 metrów w dół, znajdowało się słynne źródło z legendy, na którym wzniesiono później kaplicę.

ZNAKI I SYMBOLE

Herb gminy Mochowo przedstawia jeźdźca w srebrnej zbroi na koniu o tej samej barwie, na tle w kolorze czerwonym. Jest to św. Marcin, patron miejscowej parafii. Nad jego czarnymi włosami widnieje złoty nimb, a na plecach płaszcz w tym samym odcieniu. W prawej ręce święty trzyma miecz, którym przecina część swojego płaszcza, trzymanego w lewej dłoni, by ofiarować go nagiemu mężczyźnie siedzącemu poniżej, z uniesionymi dłońmi.

Herb Gminy Mochowo

Źródło: <http://mochowo.pl/>

5.2.2. Krajobraz kulturowy

Środowisko kulturowe gminy kształtowane jest przez obecność na jej terenie zabytków archeologicznych, budowli o znaczeniu historycznym, zespołów parkowych oraz elementów niematerialnych, takich jak krajobraz czy tradycje ludowe. Warto zaznaczyć, że zachowane dziedzictwo kulturowe gminy ma charakter wartościowy i jest chronione prawnie, co pozwala na wyróżnienie obszarów o szczególnym znaczeniu kulturowym. Ochrona zarówno dóbr materialnych, jak i niematerialnych stanowi istotny element polityki przestrzennej, a właściwe kształtowanie środowiska kulturowego wpływa na rozwój różnych dziedzin regionu, w tym turystyki, rekreacji, osadnictwa czy leśnictwa. Głównym Ośrodkiem Kultury na terenie gminy jest ***Biblioteka - Centrum Kultury***

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY MOCHOWO NA LATA 2026 -2029

w *Mochowie* . Mieści się ona przy ul. Strażackiej 1 w Mochowie i posiada 2 filie biblioteczne: w Bożewie Nowym przy ul. Szkolnej 2 oraz w Ligowie przy ul. Jana Pawła II 32.

Główne cele i zadania:

- Promocja czytelnictwa: Organizowanie spotkań, Nocy Bibliotek i działań promujących książkę.
- Działalność kulturalna: Prowadzenie warsztatów, wydarzeń kulturalnych oraz aktywizowanie społeczności lokalnej.
- Edukacja i ekologia: Realizacja zajęć o tematyce ekologicznej, przyrodniczej oraz ochrony klimatu.
- Udostępnianie zbiorów: Gromadzenie i udostępnianie książek oraz literatury.
- Centrum informacyjne: Zapewnienie dostępu do wiedzy i internetu.

Zgodnie z informacjami zaczerpniętymi od pracowników Biblioteki - Centrum Kultury w Mochowie, na koniec roku 2025 księgozbiór biblioteki liczył 21 423 woluminy, a liczba czytelników wyniosła 801 osób. W ciągu roku z usług poszczególnych bibliotek skorzystało 847 osób. Z innych usług (imprezy, szkolenia, wolontariat) skorzystało 3 395 osób, które wypożyczyły łącznie 15 395 woluminów.

W bibliotece oraz jej filiach dostępne są czytelnie internetowe oraz sprzęt kopiujący i drukarki. Ponadto biblioteka posiada katalogi online, umożliwiające zdalne korzystanie z katalogu, rezerwowanie wybranych pozycji oraz sprawdzanie stanu konta.

Przy Bibliotece Gminnej prowadzone są zespoły taneczne: Zespół Tańca Ludowego, składający się z 13 dzieci, oraz Dziecięcy Zespół Tańca Sportowego, liczący 41 osób.

Biblioteka organizuje również zajęcia dla grup zorganizowanych – dzieci z przedszkoli i szkół podstawowych – w formie lekcji bibliotecznych, spotkań z bajką, turniejów szachowych, prelekcji i wystawek promujących czytelnictwo. Cykliczne warsztaty plastyczne prowadzone są w bibliotece oraz jej filiach w Ligowie i Bożewie (np. zajęcia ceramiczne). Uczniowie biorą także udział w konkursach recytatorskich i czytelniczych. Co roku organizowany jest festiwal piosenki dla dzieci.

Łącznie w 2025 roku wszystkie biblioteki gminne zorganizowały 99 wydarzeń mających na celu promocję czytelnictwa. W wydarzeniach tych wzięło udział 2 049 mieszkańców. Jako samorządowa instytucja kultury biblioteka współorganizuje wszystkie znaczące imprezy

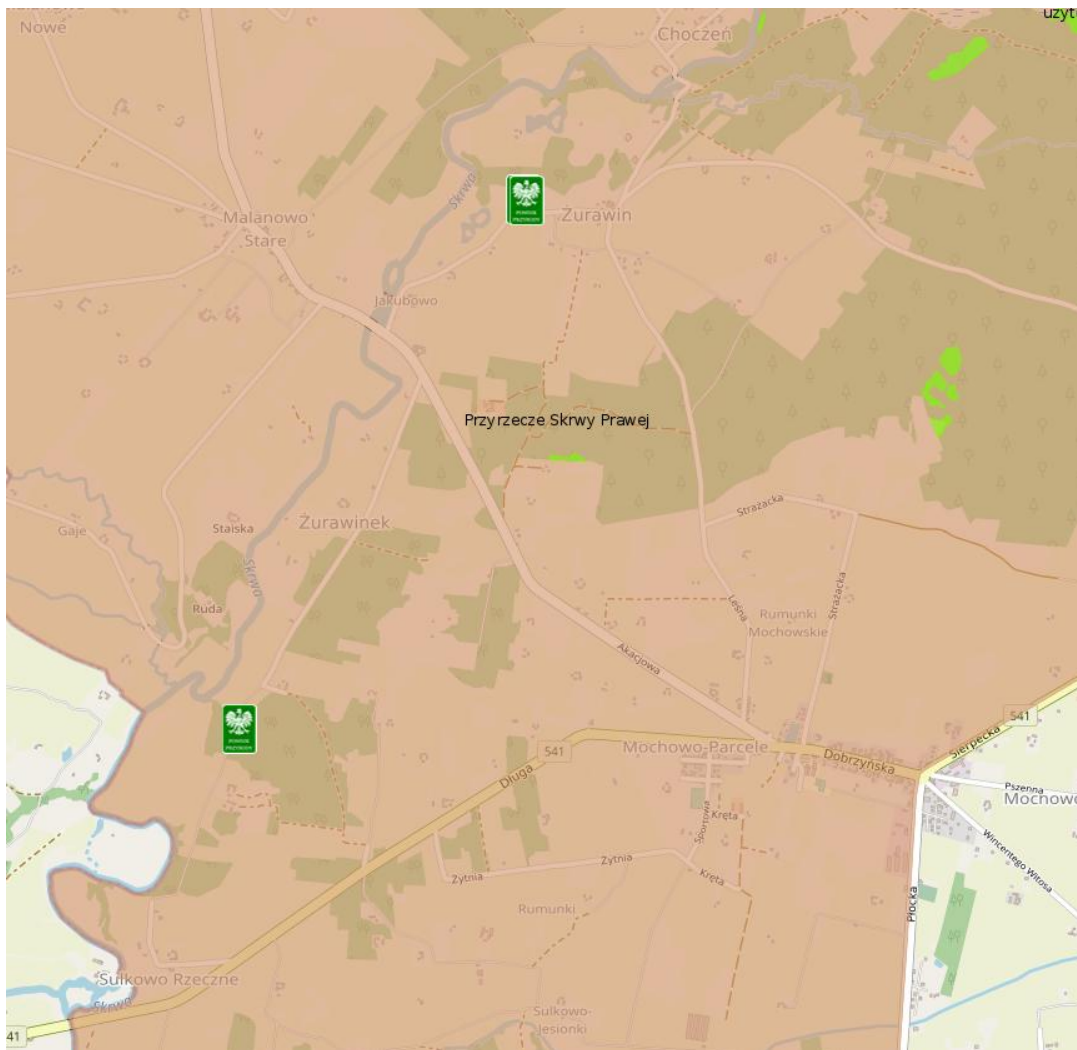
PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY MOCHOWO NA LATA 2026 -2029

środowiskowe i kulturalne, skierowane do wszystkich grup wiekowych, obejmujące różnorodne działania (np. wycieczki, zajęcia sportowe, wydarzenia artystyczne, imprezy plenerowe i spotkania integracyjne). Ponadto życie kulturalne prowadzone jest w świetlicach wiejskich oraz remizach Ochotniczych Straży Pożarnych liczących 10 jednostek.

Krajobraz kulturowy kształtuje się w ścisłym związku z uwarunkowaniami środowiska przyrodniczego oraz obecnością terenów i obiektów objętych różnymi formami ochrony. W przypadku gminy Mochowo szczególne znaczenie mają jej zasoby naturalne i walory krajobrazowe. O atrakcyjności tego obszaru decyduje przede wszystkim malownicza dolina rzeki Skrwy, która stanowi istotny element lokalnej struktury przestrzennej i przyrodniczej. Na terenie gminy funkcjonują różne formy ochrony przyrody, w tym Obszar Chronionego Krajobrazu „Przrzecze Skrwy Prawej”, pomniki przyrody oraz liczne użytki ekologiczne. Obszary te pełnią ważną rolę w zachowaniu bioróżnorodności, ochronie siedlisk przyrodniczych oraz utrzymaniu równowagi ekologicznej. Jednocześnie wpływają one na kierunki zagospodarowania przestrzennego oraz rozwój lokalny, ograniczając nadmierną ingerencję w środowisko i sprzyjając zachowaniu naturalnego charakteru krajobrazu. Dolina rzeki Skrwy (Skrwy Prawej) stanowi jeden z najcenniejszych elementów krajobrazu gminy Mochowo. Rzeka ma charakter nizinny, a jej koryto jest silnie meandrujące, co sprzyja powstawaniu starorzeczy, podmokłych łąk oraz terenów zalewowych. Urozmaicona rzeźba terenu, mozaika pól, łąk, zadrzewień i kompleksów leśnych nadają dolinie wysokie walory krajobrazowe. Obszar ten pełni ważne funkcje przyrodnicze – jest miejscem występowania wielu gatunków roślin i zwierząt, w tym ptaków wodno-błotnych oraz drobnych ssaków. Dolina odgrywa również istotną rolę w retencji wód, kształtowaniu lokalnego klimatu oraz utrzymaniu ciągłości korytarzy ekologicznych.

Ze względu na swoje wartości przyrodnicze i krajobrazowe dolina objęta jest ochroną w ramach Obszaru Chronionego Krajobrazu „Przrzecze Skrwy Prawej”, co sprzyja zachowaniu jej naturalnego charakteru i ogranicza nadmierną presję inwestycyjną.

Formy ochrony przyrody na terenie gminy Mochowo

Źródło: Opracowanie własne na podstawie serwisu Geoportal, <http://mapy.geoportal.gov.pl/>

Układy Urbanistyczne Gminy Mochowo

Na terenie gminy Mochowo nie występują wyraźnie wyróżniające się układy urbanistyczne typowe dla miast czy dużych osiedli. Większość zabudowy ma charakter rozproszony, typowy dla terenów wiejskich. Przeważa tu zabudowa zagrodowa, często sąsiadująca z nowoczesnym budownictwem jednorodzinny, co nadaje krajobrazowi gminy charakter różnorodny i wiejski. Zwarte zespoły zabudowy jednorodzinnej można znaleźć jedynie w wybranych miejscowościach, takich jak Mochowo, Ligowo i Bożewo, które pełnią funkcję lokalnych centrów osadniczych. Pozostałe wsie i osady mają rozproszony układ zabudowy, często wtopiony w pola i tereny zielone, co podkreśla rolniczy charakter gminy.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY MOCHOWO NA LATA 2026 -2029

Warto zauważyć, że taki rozproszony układ sprzyja cichej, spokojnej zabudowie, ale może też stwarzać wyzwania w zakresie infrastruktury – np. dostępności komunikacyjnej czy sieci usług publicznych. Mimo braku zwartej zabudowy, gmina zachowuje swoją spójność dzięki lokalnym węzłom osadniczym i naturalnym granicom krajobrazowym, takim jak rzeki, lasy i drogi lokalne.

5.2.3. Zabytki nieruchome

Na obszarze gminy Mochowo znajdują się zabytki wpisane do rejestru zabytków województwa mazowieckiego, który jest prowadzony przez Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Pełny wykaz tych obiektów zamieszczono w załączniku nr 1 do niniejszego Programu.

Natomiast zabytki nieruchome ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Mochowo zostały przedstawione w rozdziale 5.4 Programu.

5.2.4. Zabytki ruchome

Rejestr zabytków ruchomych prowadzony jest przez wojewódzkiego konserwatora zabytków. Wpis do tego rejestru następuje na podstawie decyzji konserwatora, wydanej najczęściej na wniosek właściciela danego obiektu. W szczególnych przypadkach konserwator może samodzielnie podjąć decyzję o wpisaniu zabytku, jeśli istnieje uzasadnione ryzyko jego zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia za granicę. Do rejestru nie trafiają obiekty już znajdujące się w muzeach ani te wchodzące w skład narodowego zasobu bibliotecznego, które są chronione odrębnymi przepisami.

Na terenie gminy Mochowo zabytki ruchome to przede wszystkim elementy wyposażenia kościołów. Najcenniejsze z nich znajduje się w barokowym wnętrzu kościoła w Mochowie, wpisanym do rejestru decyzją nr 80/488W z 29 stycznia 1971 r. Wśród nich wyróżnia się m.in. średniowieczny obraz Matki Boskiej Śnieżnej z końca XV wieku malowany na desce, krucyfiks, barokowy kielich, kocioł chrzcielny, relikwiarz oraz białe ornaty. W kościele znajdują się także ołtarze pochodzące z XVIII wieku, podobnie jak w kościele we wsi Bożewo.

Wyjątkowe znaczenie ma również wyposażenie kościoła w Bożewie, w tym kaplica pod wezwaniem św. Anny, rzeźby świętych, ambona, konfesjonały i chrzcielnica.

Do najstarszych i najcenniejszych przedmiotów liturgicznych należą rokokowa monstrancja z drugiej połowy XVIII wieku, kielich z końca XVIII wieku oraz dwa cynowe lichtarze.

5.2.5. Zabytki archeologiczne

Teren gminy Mochowo został kompleksowo przebadany metodą Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP) – czyli systematycznymi badaniami powierzchniowymi obejmującymi całość obszaru gminy. Dzięki temu rozpoznano **208 stanowisk archeologicznych** rozmieszczonych na 8 obszarach AZP, co świadczy o bogatych i długotrwałych tradycjach osadniczych tych ziem od pradziejów po czasy nowożytne.

Największe zagęszczenie stanowisk znajduje się w północnej części gminy, szczególnie na obszarze pomiędzy wsiami Ligowo i Ligówko, a także wzdłuż rzeki Skrwy – zwłaszcza w okolicach miejscowości takich jak Grodnia, Cieślin i Obręb.

Najbardziej znaczącym obiektem archeologicznym jest grodzisko we wsi Grodnia – osada obronna powstała w okresie wczesnego średniowiecza, datowana na XII–XIII wiek. To miejsce posiada osobny wpis w rejestrze zabytków nieruchomych, co nadaje mu szczególną ochronę konserwatorską (decyzja wpisu pochodzi z 26 marca 1960 r.).

Mimo bogactwa archeologicznego, wiele stanowisk na terenie gminy nie posiada widocznych struktur terenowych – ich istnienie określane jest głównie na podstawie badań środowiskowych i odkryć materiałów archeologicznych. Takie zasoby są szczególnie narażone na degradację w wyniku:

- intensywnej działalności rolniczej (oranie, melioracje),
- prac budowlanych i ziemnych,
- procesów erozyjnych oraz braku odpowiedniej świadomości społecznej o wartości dziedzictwa archeologicznego.

W świetle obowiązujących przepisów (m.in. ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami) wszelkie uszkodzenia lub zniszczenia stanowisk archeologicznych, nawet niezamierzone, mogą być traktowane jako naruszenie prawa. Jednak aparat formalno-prawny jest skuteczny tylko wtedy, gdy działania lokalnej społeczności i służb konserwatorskich idą w parze z edukacją mieszkańców i monitorowaniem zagrożeń.

Działania wspierające ochronę zabytków

Aby efektywnie chronić bogactwo archeologiczne gminy, w lokalnych programach opieki nad zabytkami podkreśla się znaczenie następujących działań:

1. *Systematyczny monitoring stanu zachowania stanowisk* – regularne odwiedzanie i dokumentowanie zmian w terenie.
2. *Analiza projektów inwestycyjnych* – weryfikacja planów budowlanych pod kątem konfliktów z obszarami objętymi strefą ochrony archeologicznej.
3. *Edukacja i promocja wiedzy o archeologii lokalnej* – działania informacyjne skierowane do mieszkańców i inwestorów, podnoszące świadomość wartości dziedzictwa kulturowego.

Wykaz stanowisk archeologicznych na terenie gminy Mochowo stanowi załącznik nr 2 niniejszego Programu opieki nad zabytkami.

5.2.6. Dzieła w zbiorach muzealnych i innych instytucji

W gminie Mochowo nie znajdują się żadne zabytki będące częścią muzealnych lub prywatnych kolekcji.

5.2.7. Dziedzictwo kulturowe niematerialne

Ochrona niematerialnego dziedzictwa kulturowego jest jednym z głównych celów Konwencji UNESCO o ochronie niematerialnego dziedzictwa kulturowego z 2003 roku. Do jego obszarów zalicza się m.in.: tradycje i przekazy ustne (w tym język jako nośnik tych tradycji), sztuki widowiskowe, zwyczaje, rytuały i obrzędy, elementy wiedzy o przyrodzie i wszechświecie oraz praktyki rzemieślnicze i umiejętności związane z technikami rękodzielniczymi.

Zgodnie z definicją przyjętą w tej Konwencji, niematerialne dziedzictwo kulturowe obejmuje praktyki, wyobrażenia, przekazy, wiedzę i umiejętności, a także związane z nimi narzędzia, przedmioty, artefakty i przestrzeń kulturową, które wspólnoty, grupy i – w niektórych przypadkach – pojedyncze osoby uznają za ważne dla swojej tożsamości kulturowej.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY MOCHOWO NA LATA 2026 -2029

To dziedzictwo jest przekazywane z pokolenia na pokolenie i odgrywa kluczową rolę w budowaniu poczucia ciągłości oraz szacunku dla różnorodności kulturowej i ludzkiej kreatywności. Gmina Mochowo leży na granicy Ziemi Dobrzyńskiej – obszaru kulturowego powiązanego z Kujawami i Wielkopolską – oraz Ziemi Płockiej w regionie Mazowsza, przy czym kultura mazowiecka ma na tym terenie zdecydowanie największy wpływ.

W lokalnym kontekście niematerialne dziedzictwo kulturowe przejawia się przede wszystkim w tradycjach folkloru mazowieckiego, do których zalicza się m.in. stroje ludowe, tańce i pieśni ludowe, przygotowywanie potraw regionalnych oraz rzemiosło, takie jak plecionkarstwo i inne techniki rękodzielnicze. Tradycyjny strój kobiecy charakterystyczny dla regionu mazowieckiego obejmował zazwyczaj: barwną chustę z roślinnymi motywami noszoną na głowie, haftowaną białą koszulę, szeroką spódnicę w wielobarwne pasy oraz dopasowane zapaski i krótki kaftanik nazywany „spencerkiem”. Obuwie stanowiły wysokie trzewiki sznurowane wełnianymi tasiemkami. Męski ubiór ludowy z kolei składał się z filcowanego kapelusza z rondem, ozdobionego aksamitem i koralikami, białej haftowanej koszuli, kamizelki, a zimą także kaftana lub sukmanie. Zamożniejsi nosili bogatsze i bardziej dekoracyjne elementy garderoby, a obuwie było wykonane ze skóry z wysokimi cholewami.

Na terenie gminy aktywnie działa folklorystyczna działalność kulturalna. Zespół Tańca Ludowego przy Bibliotece – Centrum Kultury w Mochowie oraz inne lokalne grupy artystyczne prezentują podczas różnorodnych imprez i uroczystości tradycyjne pieśni i tańce, często występując w regionalnych strojach ludowych. Wydarzenia takie jak dożynki, regionalne biesiady i uroczystości lokalne sprzyjają utrzymywaniu tych tradycji w żywej formie.

Dzięki takim inicjatywom oraz lokalnym działaniom na rzecz folkloru, dziedzictwo niematerialne w gminie Mochowo nie tylko jest zachowywane, ale również aktywnie celebrowane i przekazywane młodszymi pokoleniom, co przyczynia się do umacniania tożsamości kulturowej społeczności regionu.

Zespół Tańca Ludowego „Mochowo”

Źródło: Gminna Biblioteka Publiczna w Mochowie

Tradycyjne potrawy regionalne Mazowsza obejmują m.in. kluski szare przygotowywane ze startych ziemniaków oraz żeberka duszone z jabłkami. Współcześnie dania te najczęściej serwowane są podczas lokalnych imprez kulinarnych i wydarzeń kulturalnych, głównie dzięki inicjatywie Kół Gospodyń Wiejskich.

Umiejętności rzemieślnicze oraz tradycyjne rękodzieło z Mazowsza w dużym stopniu zanikły. Dawniej ludzie z okolic Mochowa byli znani z wikliniarstwa i plecionkarstwa, które pełniły przede wszystkim funkcje praktyczne w gospodarstwie. Dzisiaj zachowanie i kontynuowanie tych tradycji spoczywa w rękach nielicznych artystów. Do najbardziej popularnych wyrobów należą różnorodne kosze, plecionki użytkowe oraz dekoracyjne elementy z wikliny.

W ostatnich latach można zauważyć pewien renesans zainteresowania tradycyjnym rękodziełem, dzięki warsztatom, festiwalom i inicjatywom promującym regionalne dziedzictwo. Lokalne społeczności starają się zachować te umiejętności zarówno w praktyce, jak i w edukacji, przekazując wiedzę młodszemu pokoleniom.

Mistrz wikliniarstwa z okolic Mochowa przy pracy – Wojciech Solka

Do ważniejszych imprez kulturowych organizowanych na terenie gminy należą „Dożynki Gminne”. Są to różnego rodzaju wydarzenia plenerowe integrujące ze sobą różne pokolenia poprzez muzykę i zabawę oraz zróżnicowane gry, czyli uroczystym zwieńczeniem żniw i podsumowaniem całorocznego trudu rolnika. Organizowane są wtedy tradycyjne obchody i uroczystości m.in. msza święta w kościele parafialnym p.w. Św. Marcina w Mochowie , uroczysty korowód dożynkowy i prezentacja wieńców z poszczególnych sołectw.

Korowód dożynkowy

Na obszarze gminy Mochowo uwagę zwracają liczne, malownicze kapliczki, figury oraz krzyże przydrożne, które są ważnym elementem lokalnego krajobrazu kulturowego. Ich duża ilość ma związek z pielęgnowanym tu od dawna kultem maryjnym oraz pobożnością mieszkańców.

Spośród innych ciekawych zabytków sakralnych warto wyróżnić unikatowe, dwuramienne krzyże choleryczne poświęcone św. Zachariaszowi – pamiątki po dawnych epidemiologicznych doświadczeniach regionu. Interesujące są także kamienne obeliski w formie słupów o wysokości około dwóch metrów, które zwężają się ku górze i zdobią małe, wykute nisze. W tych wnękach umieszczone są rzeźby lub gipsowe wizerunki Matki Boskiej, pełniące funkcję miejscowych ołtarzy i punktów modlitwy. Takie elementy przestrzeni wiejskiej nie tylko świadczą o religijnych tradycjach, ale także wzbogacają dziedzictwo kulturowe gminy, stanowiąc atrakcję zarówno dla mieszkańców, jak i odwiedzających.

5.3. Zabytki objęte ochroną prawną

Zabytki w wojewódzkiej ewidencji zabytków

Wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi wojewódzki konserwator zabytków. Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru , do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku. Zgoda ta nie jest wymagana w przypadku włączenia karty ewidencyjnej zabytku nieruchomego.

Wpis do wojewódzkiej ewidencji zabytków nie wywołuje skutków prawnych, ale rodzi pewne obowiązki informacyjne. Zgodnie z art. 28 u stawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami właściciel lub posiadacz zabytku wpisanego do rejestru lub zabytku znajdującego się w wojewódzkiej ewidencji zabytków zawiadamia wojewódzkiego konserwatora zabytków o:

1. uszkodzeniu, zniszczeniu, zaginięciu lub kradzieży zabytku , nie później niż w terminie 14 dni od dnia powzięcia wiadomości o wystąpieniu zdarzenia;
2. zagrożeniu dla zabytku, nie później niż w terminie 14 dni od dnia powzięcia wiadomości o wystąpieniu zagrożenia;
3. zmianie miejsca przechowania zabytku ruchomego w terminie miesiąca od dnia nastąpienia tej zmiany;
4. zmianach dotyczących stanu prawnego zabytku, nie później niż w terminie miesiąca od dnia ich wystąpienia lub powzięci a o nich wiadomości.

W przypadku zabytków nieruchomych ujętych w wojewódzkiej ewidencji zabytków zastosowanie ma również art. 31 ust. 1a ww. ustawy, zgodnie z którym osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna, która zamierza realizować:

1. Roboty budowlane przy zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru lub objętym ochroną konserwatorską na podstawie ustaleń miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego lub znajdującym się w ewidencji wojewódzkiego konserwatora zabytków albo
2. Roboty ziemne lub dokonać zmiany charakteru dotychczasowej działalności na terenie, na którym znajdują się zabytki archeologiczne, co doprowadzić może do przekształcenia lub zniszczenia zabytku archeologicznego jest obowiązana, z zastrzeżeniem art. 82 a ust. 1,

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY MOCHOWO NA LATA 2026 -2029

pokryć koszty badań archeologicznych oraz ich dokumentacji, jeżeli przeprowadzenie tych badań jest niezbędne w celu ochrony tych zabytków.

Zabytki w rejestrze zabytków

Rejestr zabytków w obrębie danego województwa prowadzi wojewódzki konserwator zabytków. Do tego rejestru mogą być wpisywane zabytki nieruchome na podstawie decyzji konserwatora – zarówno z własnej inicjatywy (z urzędu), jak i na wniosek właściciela lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym zabytek się znajduje. Zabytki ruchome natomiast są wpisywane wyłącznie na wniosek właściciela, po wydaniu odpowiedniej decyzji przez wojewódzkiego konserwatora. Niektóre obiekty nie trafiają do rejestru, w tym: zabytki znajdujące się na Liście Skarbów Dziedzictwa, te będące częścią inwentarza muzeum, a także obiekty wchodzące w skład narodowego zasobu bibliotecznego. Obiekty, zespoły i układy urbanistyczne znajdujące się w rejestrze podlegają ochronie prawnej wynikającej z ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z 23 lipca 2003 roku. Oznacza to, że wszelkie prace związane z konserwacją, restauracją, robotami budowlanymi, prowadzeniem badań czy zmianą przeznaczenia zabytków wymagają uzyskania pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków ((Dz.U. z 2021 r. poz. 81z późn. zm.) precyzuje wymagania względem osób prowadzących prace przy obiektach zabytkowych.

Rozporządzenie określa tryb wydawania pozwoleń na:

1) Prowadzenie:

- a) prac konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków,
- b) prac konserwatorskich przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa,
- c) prac restauratorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków,
- d) prac restauratorskich przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa,

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY MOCHOWO NA LATA 2026 -2029

- e) robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, zwanych dalej „robotami budowlanymi”,
- f) badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków,
- g) badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa,
- h) badań architektonicznych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, zwanych dalej „badaniami architektonicznymi”;
- 2) przemieszczenie zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru zabytków, zwane dalej „przemieszczeniem zabytku nieruchomego”;
- 3) trwałe przeniesienie zabytku ruchomego wpisanego do rejestru zabytków, z naruszeniem ustalonego tradycją wystroju wnętrza, w którym zabytek ten się znajduje, zwane dalej „przeniesieniem zabytku ruchomego”;
- 4) dokonywanie podziału zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru zabytków, zwanego dalej „podziałem zabytku nieruchomego”;
- 5) zmianę przeznaczenia zabytku wpisanego do rejestru zabytków lub sposobu korzystania z tego zabytku, zwaną dalej „zmianą przeznaczenia lub sposobu korzystania z zabytku”;
- 6) umieszczanie na zabytku wpisanym do rejestru zabytków urządzeń technicznych, tablic reklamowych lub urządzeń reklamowych w rozumieniu art. 2 pkt 16b i 16c ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (t.j. Dz.U. z 2024 r. poz. 1130, z późn. zm.) oraz napisów;
- 7) prowadzenie badań archeologicznych;
- 8) poszukiwanie ukrytych lub porzuconych zabytków ruchomych, w tym zabytków archeologicznych, przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania, zwane dalej „poszukiwaniem zabytków”;
- 9) wykonywanie robót budowlanych w otoczeniu zabytku;
- 10) podejmowanie innych działań niż określone w pkt 1-6 oraz 8 i 9, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku wpisanego do rejestru zabytków, zwane dalej „podejmowaniem innych działań”.

Rozporządzenie określa ponadto dane i informacje, które zawierają wnioski o wydanie pozwoleń, o których mowa w ust. 1, dokumentację dołączaną do tych wniosków, niezbędną do ich rozpatrzenia, dane i informacje, które zawierają te pozwolenia, oraz warunki, które mogą zostać w nich zastrzeżone, a także elementy, które zawiera dokumentacja prac konserwatorskich i prac restauratorskich prowadzonych przy zabytku ruchomym wpisanym

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY MOCHOWO NA LATA 2026 -2029

do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz dokumentacja badań archeologicznych. Poniżej znajduje się wykaz zabytków nieruchomych z terenu gminy Mochowo wpisanych do rejestru.

Lp.	Miejscowość	Nazwa obiektu	Zabytki nieruchome (Księga A)		Datacja	Nr rejestru	Data wpisu do rejestru
1.	Bozewo	Zespół kościoła parafialnego	Kościół par. pw. św. Jakuba i Andrzeja	1453 r.	88/421/62 W	22.03.1962	
			Cmentarz przykościelny	XVIII w.			
			Drewniana dzwonnica	XIXXX w.			
			Ogrodzenie terenu cmentarza	Poł. XIX w.			
2.		Park dworski			556	20.08.1987	
3.	Cieślin	Zespół krochmalni	Krochmalnia	1912 r.	613	10.10.1989	
			Elektrownia wodna				
			Pozostałości śluzy				
			Sztolnia				
			Pole zlewowé				
4.	Ligowo	Kościół par. pw. św. Mateusza	1906-1913 r.	168/1025 W	19.01.1973		
5.	Mochowo	Kościół par. pw. św. Marcina, drewn. wraz z najbliższym otoczeniem w promieniu 50 m	1684 r., XVIII w., 1876 r.	149/598/62 W	4.04.1962		
6.	Obręb	Zespół dworski	Obręb dworu wraz z parkiem krajobrazowym wraz z otoczeniem w promieniu 50 m od granicy parku	XIXXX w.	539	8.09.1980	
7.	Zurawin	Kościół pw. Przemienienia Pańskiego	1903 r.	439	13.03.1978		
Zabytki archeologiczne (Księga C)							
8.	Grodnia	Grodzisko wczesnośredniowieczne		XI-XIII w	419/245/60 W	26.03.1960	

Źródło: Dane z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Warszawie, Delegatura w Płocku

5.4. Zabytki ujęte w gminnym wykazie zabytków

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003r. (t.j. z dnia 19 sierpnia 2024 r. Dz.U. z 2024 r. poz. 1292 z późn. zm.) oraz rozporządzeniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz.U. z 2021r. poz. 56 późn. zm.), ewidencja jest prowadzona w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gmin.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

1. zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków;
2. inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
3. inne zabytki nieruchome wyznaczone do ewidencji przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków - z zastrzeżeniem uwag proceduralnych wynikających z orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego.

Karta adresowa zabytku nieruchomego zawiera następujące informacje:

1. nazwa obiektu;
2. czas powstania;
3. miejscowość;
4. adres;
5. przynależność administracyjna;
6. formy ochrony;
7. fotografia z opisem lub mapa z zaznaczonym stanowiskiem archeologicznym;
8. historia, opis i wartości zabytku;
9. stan zachowania i postulaty dotyczące konserwacji;
10. wykonanie karty;
11. zatwierdzenie karty.

Głównym celem prowadzenia ewidencji zabytków jest zgromadzenie i opracowanie kluczowych informacji o obiektach zabytkowych, które są niezbędne do realizacji planowej polityki konserwatorskiej, w tym:

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY MOCHOWO NA LATA 2026 -2029

- dokonywania wpisów do rejestru zabytków,
- współpracy konserwatora przy opracowywaniu miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego,
- realizacji prac remontowo-budowlanych,
- przyznawania dofinansowania na prace konserwatorskie,
- przygotowywania szczegółowej dokumentacji obiektów dziedzictwa kulturowego.

Wzór karty adresowej zabytku nieruchomego znajduje się poniżej.

KARTA ADRESOWA ZABYTKU		3. Miejscowość
GEZ	1. Nazwa	
	2. Czas powstania	
7. Fotografia z opisem wskazującym orientację w stosunku do sąsiednich terenów lub stron świata albo mapa z zaznaczonym stanowiskiem archeologicznym		4. Adres
		5. Przynależność administracyjna województwo powiat gmina
		6. Formy ochrony

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY MOCHOWO NA LATA 2026 -2029

8. Historia, opis i wartości	9. Stan zachowania i postulaty dotyczące konserwacji
10. Wykonanie karty (autor, data i podpis)	11. Zatwierdzenie karty (podpis wojewódzkiego konserwatora zabytków)*
	*dotyczy zabytków niewpisanych do rejestru zabytków i niewiązanych do wojewódzkiej ewidencji zabytków

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY MOCHOWO NA LATA 2026 -2029

Na terenie gminy obowiązują miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, w ramach których określono zasady ochrony dziedzictwa kulturowego, zabytków oraz współczesnych dóbr kultury. W planach tych zawarte są zapisy dotyczące ochrony obiektów i terenów o znaczeniu kulturowym, uwzględniające następujące aspekty:

- Uchwała Nr 69/XIII/11 Rady Gminy Mochowo z dnia 30 listopada 2011 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Mochowo, dla fragmentów wsi Ligowo, Rokicie, Mochowo, Mochowo Nowe, Mochowo Parcele, Bożewo , Bożewo Nowe, Żółtowo, Grodnia,
- Uchwała Nr 282/XXXIX/2017 Rady Gminy Mochowo z dnia 29 września 2017 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla zakazu zabudowy w części miejscowości Gozdy, Ligowo, Śniechy, Malanowo Nowe, Malanówko, Malanowo Stare, Żółtowo, Żuki, Mochowo Parcele, Sulkowo Barianty, Bożewo, Cieślin, Łukoszyn w gminie Mochowo,
- Uchwała Nr 375/XLIX/2018 Rady Gminy Mochowo z dnia 31 października 2018 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla zakazu zabudowy w części miejscowości Gozdy, Ligowo, Śniechy, Malanowo Nowe, Malanówko, Malanowo Stare, Żółtowo, Żuki, Mochowo Parcele, Sulkowo Barianty, Bożewo, Cieślin, Łukoszyn w gminie Mochowo ,
- Uchwała Nr 33/VI/2019 Rady Gminy Mochowo z dnia 11 lutego 2019 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części obrębów Bożewo, Bożewo Nowe, Kokoszczyń, Ligowo, Ligówko, Malanowo Stare, Mochowo, Mochowo Nowe, Mochowo Parcele, Zglenice Budy, Zglenice Małe, Żurawin w gminie Mochowo,
- Uchwała Nr 34/VI/2019 Rady Gminy Mochowo z dnia 11 lutego 2019 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części obrębów Malanowo Stare, Cieślin, Ligowo, Mochowo Nowe, Mochowo Parcele w gminie Mochowo,
- Uchwała Nr 62.IX.2019 Rady Gminy Mochowo z dnia 27 czerwca 2019 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części obrębów Bożewo, Bożewo Nowe, Mochowo Parcele i Bendorzyn w gminie Mochowo,
- Uchwała Nr 94.XIII.2019 Rady Gminy Mochowo z dnia 29 listopada 2019 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części obrębów u Cieślin w gminie Mochowo,

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY MOCHOWO NA LATA 2026 -2029

- Uchwała Nr 95.XIII.2019 Rady Gminy Mochowo z dnia 29 listopada 2019 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części obrębów Bożewo, Bożewo Nowe, Ligówko, Malanowo Stare, Mochowo – Parcele, Zglenice Małe w gminie Mochowo ,

- Uchwała Nr 96.XIII.2019 Rady Gminy Mochowo z dnia 29 listopada 2019 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części obrębów Cieślin, Łukoszyno – Biki, Mochowo Nowe, Mochowo – Parcele, w gminie Mochowo etap II,

Zgodnie z art. 39, ust.3 ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (t.j. Dz.U. z 2025 r. poz. 418 z późn. zm.), w stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego wydaje organ administracji i architektoniczno-budowlanej

w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków. Wojewódzki konserwator zabytków jest obowiązany zająć stanowisko w sprawie wniosku o pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektów budowlanych, w terminie 30 dni od dnia jego doręczenia. Niezajęcie stanowiska w tym terminie uznaje się jako brak zastrzeżeń do przedstawionych we wniosku rozwiązań projektowych.

Zgodnie z art. 67 ust.1 ww. ustawy, jeżeli nieużytkowany lub niewykończony obiekt budowlany nie nadaje się do remontu, odbudowy lub wykończenia, organ nadzoru budowlanego wydaje decyzję nakazującą właścicielowi lub zarządcy rozbiórkę tego obiektu i uporządkowanie terenu oraz określającą terminy przystąpienia do tych robót i ich zakończenia. W stosunku do obiektów budowlanych niewpisanych do rejestru zabytków, a objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, organ nadzoru budowlanego wydaje ww. decyzję po uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków. Wojewódzki konserwator zabytków jest obowiązany zająć stanowisko w terminie 30 dni. Niezajęcie stanowiska w tym terminie uznaje się za uzgodnienie.

Do najbardziej licznych zabytków gminnych zalicza się obiekty sakralne .

5.4.1. Charakterystyka stanu zachowania zabytków z Gminnej Ewidencji Zabytków.

Poniższe zestawienie przedstawia ocenę stanu zachowania nieruchomości obiektów zabytkowych zlokalizowanych na terenie gminy Mochowo, ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Lp.	Obiekt	Adres	Nr działki ewidencyjnej	Data powstania	Stan zachowania zabytku	Uwagi
1.	Zespół kościoła parafialnego	Bozewo	187	XV w.	bardzo dobry	
2.	Kościół pw. św. Jakuba i Andrzeja w zespole kościoła parafialnego	Bozewo	187	1453 r.	bardzo dobry	Wpisane do rejestru zabytków pod nr rej.: 88/42/162 W z 22.03.1962
3.	Dzwonnica w zespole kościoła parafialnego	Bozewo	187	XVIII w.	dobry	
4.	Cmentarz przykościelny w zespole kościoła parafialnego	Bozewo	187	b.d.	dobry	
5.	Ogrodzenie terenu cmentarza w zespole kościoła parafialnego	Bozewo	187	XIX/XX w.	dobry	-
6.	Cmentarz rzymsko-katolicki	Bozewo	149	2 poł XIX w.	dobry	-
7.	Kapliczka słupowa	Bozewo	127/2	pocz. XX w.	dobry	-
8.	Zagroda młynarska	Choczeń 4	305, 306/2	pocz. XX w., 1876 r.	dobry	-
9.	Młyn wodny w zagrodzie młynarskiej	Choczeń 4	306/2	1876 r.	dobry	-
10.	Dom młynarza w zagrodzie młynarskiej	Choczeń 4	305	pocz. XX w.	dobry	-
11.	Park dworski	Cieślin 23	89, 91/39	poł XIX w.	dobry	Wpisany do rejestru zabytków pod nr rej.: 558 z 20.08.1987
12.	Zespół krochmalni	Cieślin 23	89	1912 r.	dobry	Wpisany do rejestru zabytków pod nr rej.: 613 z 10.10.1989
13.	Cmentarz ewangelicko - augsburski	Gozdły	1	XIX/XX w.	zaniedbany	-
14.	Zespół kościoła parafialnego	Ligowo	289	k. XIV w., 1906-1913 r	dobry	-
15.	Kościół p.w. św. Mateusza w zespole kościoła parafialnego	Ligowo	289	1906-1913 r.	bardzo dobry	Wpisany do rejestru zabytków pod nr rej.: 168/1025 W z 19.01.1973
16.	Ogrodzenie cmentarza przykościelnego w zespole kościoła parafialnego	Ligowo	289	pocz. XX w.	dobry	-
17.	Cmentarz rzymsko-katolicki	Ligowo	196	poł. XIX w.	dobry	-

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY MOCHOWO NA LATA 2026 -2029

Lp.	Obiekt	Adres	Nr dziaki ewidencyjnej	Data powstania	Stan zachowania zabytku	Uwagi
18.	Zespół kościoła parafialnego	Mochowo	137	1684 r., 1780 r., 1876 r., II poł. XIX w.	dobry	-
19.	Kościół p.w. św. Marcina wraz z najbliższym otoczeniem w promieniu 50 m w zespole kościoła parafialnego	Mochowo	137	1684 r., XVIII w., 1876 r.	dobry	Wpisany do rejestru zabytków pod nr rej.: 149/598/62 W z 4.04.1962
20.	Dzwonnica w zespole kościoła parafialnego	Mochowo	137	2 poł. XX w.	dobry	-
21.	Ogrodzenie w zespole kościoła parafialnego	Mochowo	137	pocz. XX w.	dobry	-
22.	Cmentarz rzymsko-katolicki	Mochowo	132	k. XIX w.	dobry	-
23.	Zespół dworski	Obręb 13	13/1	XIX/XX w.	dobry	
24.	Dwór w zespole dworskim	Obręb 13	13/1	XIX/XX w.	dobry	Wpisany do rejestru zabytków pod nr rej.: 539 z 8.09.1980
25.	Park w zespole dworskim	Obręb 13	13/1	XIX/XX w.	dobry	
26.	Zespół kościoła filialnego	Żurawin	23	k. XVIII w.	dobry	-
27.	Kościół p.w. Przemienienia Pańskiego w zespole kościoła filialnego	Żurawin	23	1903 r.	dobry	Wpisany do rejestru zabytków pod nr rej.: 439 z 13.03.1978
28.	Kaplica p.w. MB Żurawińskiej w zespole kościoła filialnego	Żurawin	23	k. XVIII w., rem. 1863 r. i 1975 r.	dobry	-
29.	Ogrodzenie terenu przykościelnego w zespole kościoła filialnego	Żurawin	23	pocz. XX w.	dobry	-
30.	Dom	Ligowo 14	189	XIX w.	dobry	proponowany do włączenia do GEZ
31.	Dom	Ligowo 17	184	XIX w.	dobry	proponowany do włączenia do GEZ

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Urzędu Gminy Mochowo

5.5. Najcenniejsze zabytki Gminy Mochowo

Poniżej przedstawiono obiekty zabytkowe charakteryzujące się najwyższym znaczeniem dla Gminy Mochowo . Należą do nich obiekty, które zostały wpisane do rejestru zabytków.

PARK DWORSKI W CIEŚLINIE

Park dworski w Cieślinie to zabytkowy kompleks zieleni i zabudowań związanych z dawną siedzibą ziemiańską. Pochodzi on z połowy XIX wieku i przez wiele pokoleń był związany z rodziną Cieślińskich, herbu *Junosza*, która stopniowo skupiła w swoim posiadaniu całą wieś Cieślin. To oni przez dekady zarządzali majątkiem aż do końca lat 30. XX wieku.

W 1939 roku właściciele zostali zmuszeni do opuszczenia majątku w wyniku wysiedleń prowadzonych przez władze okupacyjne. Po II wojnie światowej cały obszar – w tym zabudowania dworskie i park – przeszedł pod administrację państwową i został wykorzystany przez miejscowy Państwowy Gospodarstwa Rolne (PGR). Na terenie zespołu zachowały się fragmenty dawnego założenia kompozycyjnego, a układ przestrzenny i park wskazują na istnienie wcześniej reprezentacyjnej rezydencji ziemiańskiej, najprawdopodobniej usytuowanej na przedłużeniu głównej alei dojazdowej. Park charakteryzuje się interesującą strukturą zieleni:

- w zachodniej części znajdują się aleje lipowe,
- w części wschodniej rośnie aleja grabowa,
- cały teren urozmaicony jest bogatym starodrzewiem złożonym z ponad 30 różnych gatunków drzew i krzewów ozdobnych.

Ze względu na swoje wartości historyczne oraz krajobrazowe park został wpisany do **Wojewódzkiego rejestru zabytków 20 sierpnia 1987 roku** pod numerem **558**. Obecnie kompleks dworsko-parkowy jest własnością prywatną, a jego elementy świadczą o dawnym znaczeniu i funkcjach tego miejsca jako siedziby lokalnej szlachty.

Park dworski w Cieślinie wraz z dworemz XIX

Źródło: Gminna Ewidencja Zabytków

ZESPÓŁ KROCHMALNI W CIEŚLINIE (KROCHMALNIA , ELEKTROWNIA WODNA I URZĄDZENIA HYDROTECHNICZNE)

Zespół dawnej krochmalni w Cieślinie powstał w 1912 roku z inicjatywy Zygmunta Cieślińskiego i lokalnych właścicieli ziemskich. Zakład zajmował się głównie produkcją mączki ziemniaczanej, która była eksportowana m.in. do Anglii. W 1937 roku obiekty krochmalni posłużyły jako plan zdjęciowy filmu *Znachor*.

Po latach zaniedbań kompleks popadł w ruinę, wymagając gruntownego remontu. Został wpisany do **Wojewódzkiego rejestru zabytków** 10 października 1989 r. (nr rej.: 613).

Zespół krochmalni w Cieślinie

Źródło: Gminna Ewidencja Zabytków

**KOŚCIÓŁ PARAFIALNY PW. ŚW. JAKUBA I ANDRZEJA W BOŻEWIE ORAZ
DREWNIANA DZWONNICA I CMENTARZ PRZYKOŚCIELNY**

Kościół został wzniesiony w połowie XV wieku dzięki fundacji rodziny Borzewskich. W pierwszej połowie XVII wieku przeszedł gruntowną renowację, a następnie był remontowany w 1812 oraz 1914 roku. Świątynia reprezentuje gotycki styl architektoniczny i posiada prostokątny układ przestrzenny, z wyraźnie wydzielonym prezbiterium wewnątrz.

Do charakterystycznych elementów budowli należą ostrołukowy portal, sterczyny zdobiące szczyty oraz system oskarpowania. Kościół wzniesiono z cegły, częściowo otynkowanej, a dach pokryty jest gontem i ma formę namiotową, typową dla tego typu budowli sakralnych. Elewacje ozdobione są wypaloną cegłą ułożoną w dekoracyjne romby, co nadaje świątyni wyjątkowego charakteru i podkreśla kunszt murarski ówczesnych mistrzów.

Obiekt cieszy się ochroną konserwatorską – został wpisany do Wojewódzkiego rejestru zabytków 22 marca 1962 roku pod numerem 421/62, decyzją nr 88/421/62W. Obecnie

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY MOCHOWO NA LATA 2026 -2029

kościół nie tylko pełni funkcję religijną, ale jest również ważnym punktem historycznym i turystycznym regionu, świadczącym o bogatej tradycji architektury sakralnej w Polsce.

Kościół par. pw. św. Jakuba i Andrzeja w Bożewie

Źródło: Gminna Ewidencja Zabytków

We wnętrzu świątyni znajdują się dwa ołtarze, w tym główny, wykonany w XVIII wieku w stylu późnobarokowym. Również pozostałe elementy wyposażenia liturgicznego pochodzą z tego samego okresu, co nadaje wnętrzu spójny charakter historyczny.

Po południowej stronie budynku stoi drewniana dzwonnica o konstrukcji słupowej, oszalowana i prostokątna w planie, również pochodząca z XVIII wieku.

KOŚCIÓŁ PARAFIALNY PW. ŚW. MATEUSZA W LIGOWIE

Kościół wzniesiono w latach 1906–1913 w stylu neogotyckim, w miejscu dawnej drewnianej świątyni. Monumentalna budowla wyróżnia się dwiema strzelistymi wieżami oraz sklepieniem krzyżowym, które nadaje wnętrzu wrażenie przestronności i lekkości. Świątynia ma trzy nawy i murowaną konstrukcję, a jej wnętrze jest bogato wyposażone – uwagę przyciągają zarówno finezyjne detale architektoniczne, jak i malowidła autorstwa wybitnego artysty Władysława, które zdobiją ściany i sklepienia. Kościół pełni nie tylko funkcję religijną, lecz także kulturalną – często odbywają się tu koncerty organowe i wydarzenia artystyczne, co dodatkowo podkreśla jego znaczenie w lokalnej społeczności. Wnętrze uzupełniają witraże, rzeźby i stylowe ołtarze, które razem tworzą harmonijną kompozycję sakralną. Ze względu na swoją wartość historyczną i artystyczną, świątynia została wpisana do Wojewódzkiego rejestru zabytków decyzją nr 168/1025W z dnia 19 stycznia 1973 roku, pod numerem rejestru 1025. Dzięki temu zachowana jest dla przyszłych pokoleń jako przykład neogotyckiej architektury sakralnej i ważny punkt dziedzictwa kulturowego regionu.

Kościół par. pw. św. Mateusza w Ligowie

Źródło: Gminna Ewidencja Zabytków

KOŚCIÓŁ PAR. PW. ŚW. MARCINA W MOCHOWIE

Świątynia została wzniesiona w 1684 roku dzięki fundacji ówczesnego właściciela wsi, Marcina Mochowskiego. Obiekt ten uznawany jest za zabytkowy o najwyższym znaczeniu dla lokalnej gminy. W 1790 roku kościół przeszedł przebudowę, a następnie był gruntownie odnawiany w latach 1876 (w tym wzniesiono dwuwieżową fasadę frontową oraz dobudowano boczną kaplicę), 1913, 1968 oraz w latach 80. XX wieku.

Do drugiej połowy XVIII wieku kościół był równocześnie związany z wezwaniem Matki Boskiej Śnieżnej – wizerunek tej postaci w srebrnej sukience znajduje się w ołtarzu głównym. Cały obiekt wraz z otoczeniem w promieniu 50 metrów został wpisany do Wojewódzkiego Rejestru Zabytków decyzją nr 149/598/62W z dnia 4 kwietnia 1962 roku, pod numerem rej.: 598/62.

Kościół par. pw. św. Marcina w Mochowie

Źródło: Gminna Ewidencja Zabytków

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY MOCHOWO NA LATA 2026 -2029

Kościół jest drewniany, oszalowany, trójnawowy, o konstrukcji zrębowej. Prezbiterium, zamknięte prostokątnie i posiadające boczną zakrystię, jest mniejsze od nawy głównej.

Od strony bocznej znajduje się niewielka kaplica, dobudowana na planie prostokąta, z niższą kalenicą niż nawa. Frontowa fasada świątyni jest dwuwieżowa i nawiązuje do klasycystycznych kościołów murowanych starożytnej Grecji i Rzymu. W centralnej części fasady znajduje się wgłębny portyk, wsparty na dwóch drewnianych filarach i zwieńczony trójkątnym frontonem. Elewacja ozdobiona jest drewnianym boniowaniem, które imituje kamienne płyty. Wieże zakończone są metalowymi hełmami cebulastymi z latarniami, natomiast nad prezbiterium znajduje się niewielka cebulasta wieżyczka z kutym krzyżem.

Wnętrze świątyni wyróżniają trzy ołtarze pochodzące z XVIII wieku, zabytkowe konfesjonały i barokowe ławy. Znajduje się tu również liturgiczny sprzęt i naczynia, w tym rokokowa monstrancja z 1790 roku. Całe wnętrze przykryte jest stropem płaskim i podzielone na trzy części przy pomocy czterech słupów ustawionych w dwóch rzędach po dwa. Nad wejściem do kościoła znajduje się chór muzyczny, podparty na dwóch słupach.

ZESPÓŁ DWORSKI W OBREBIE

Zespół zabytkowy w Obrębie tworzy parterowy dwór z początku XX w. oraz park krajobrazowy z XIX w. Obiekt został wpisany do *Wojewódzkiego rejestru zabytków* 8 września 1980 r. pod numerem rej.: 539

Dwór powstał na przełomie XIX i XX wieku i przed II wojną światową wraz z całym majątkiem należał do rodziny Świętochowskich. Po wojnie obiekt trafił w ręce różnych właścicieli, a obecnie jest własnością prywatną i jest sukcesywnie odnawiany. Park, który był komponowany równocześnie z budynkiem dworu, zachował w dużej mierze swój XIX-wieczny układ i stanowi integralną część zespołu – przypomina o założeniach krajobrazowych epoki, łącząc aleje drzew z naturalnymi elementami terenu.

Cały zespół, mimo że skromny pod względem rozmiarów, reprezentuje lokalną architekturę rezydencjonalną tego regionu i jest świadectwem historii lokalnej społeczności ziemiańskiej sprzed wieków.

Dwór w zespole dworskim w Obrębie

Źródło: Gminna Ewidencja Zabytków

KOŚCIÓŁ PARAFIALNY PW. PRZEMIENIENIA PAŃSKIEGO W ŻURAWINIE

To zabytkowa świątynia położona w Żurawinie. Obecny murowany budynek wzniesiono w 1902–1903 roku w miejscu wcześniejszej, drewnianej kaplicy-kościoła, która nie przetrwała do naszych czasów. Inicjatorem budowy nowej świątyni był ówczesny proboszcz – ksiądz Stanisław Suchcicki, a fundusze zapisane na ten cel pozyskał ksiądz Walerian Zgliczyński. Kościół jest związany z kultem Matki Bożej Żurawińskiej – w XVIII w. Maryja ukazała się pustelnikowi Żurawkowi na osice. W pobliskiej kaplicy z XVIII w. znajduje się źródło uważane przez wiernych za cudowne. W ołtarzu głównym znajduje się obraz Matki Bożej Żurawińskiej, przyciągający pielgrzymów zwłaszcza podczas odpustu po 6 sierpnia. Świątynia została zarejestrowana jako zabytek wojewódzki 13 marca 1978 r. pod numerem rej.: 439.

Kościół parafialny pw. Przemienienia Pańskiego w Żurawinie

Źródło: Gminna Ewidencja Zabytków

6. Ekspertyza stanu dziedzictwa kulturowego z identyfikacją szans i zagrożeń

Zachowane na terenie gminy Mochowo obiekty zabytkowe cechują się znacznym zróżnicowaniem zarówno pod względem architektonicznym, jak i funkcjonalnym oraz stopnia zachowania. Przeprowadzona analiza zasobów dziedzictwa kulturowego oraz uwarunkowań jego ochrony pozwoliła wskazać kluczowe czynniki wpływające na dalszy rozwój gminy.

W opracowaniu poniżej, przedstawiono zestawienie mocnych i słabych stron, a także szans i zagrożeń. Zidentyfikowane atuty oraz sprzyjające okoliczności stwarzają podstawę do dalszego rozwoju społeczno-gospodarczego obszaru z poszanowaniem jego wartości historycznych i kulturowych. Jednocześnie należy uwzględnić istniejące niedostatki w zakresie ochrony dziedzictwa oraz potencjalne zagrożenia, które mogą negatywnie

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY MOCHOWO NA LATA 2026 -2029

oddziaływać na stan i zachowanie zabytków oraz historycznych przestrzeni znajdujących się w granicach gminy Mochowo.

Mocne strony

- Zachowanie obiektów architektury dworskiej, sakralnej oraz elementów kultu religijnego na terenie gminy.
- Bogate dziedzictwo niematerialne Mazowsza, kultywowane poprzez tradycje, zwyczaje i działalność folklorystyczną (np. Zespół Tańca Ludowego, Chór Złota Jesień, Koła Gospodyń Wiejskich, oraz Dziecięcy Zespół Tańca Sportowego.)
- Silne więzi społeczne mieszkańców sprzyjające współpracy przy inicjatywach kulturalnych.
- Obecność lokalnych artystów i rzemieślników pielęgnujących tradycyjne techniki.
- Dostępność infrastruktury edukacyjnej promującej wiedzę o dziedzictwie kulturowym (szkoły, warsztaty).
- Istniejące szlaki turystyczne i ścieżki edukacyjne związane z historią i kulturą regionu.
- Wsparcie lokalnych władz oraz organizacji pozarządowych dla ochrony i promocji dziedzictwa kulturowego.
- Kultywowanie kultu Matki Boskiej Żurawińskiej.
- Obecność stanowisk archeologicznych.
- Organizowanie wydarzeń kulturalnych oraz promocja dziedzictwa poprzez instytucje kultury i stronę internetową gminy.
- Uwzględnianie ochrony dziedzictwa kulturowego w strategicznych dokumentach i planach gminy.
- Bogata i dobrze udokumentowana historia gminy.

Słabe strony

- Obecność zabytkowych obiektów wymagających pilnych prac remontowych i konserwatorskich przy jednoczesnym niedoborze specjalistycznych kadr oraz ograniczonych środków finansowych na ich renowację i prowadzenie badań archeologicznych.
- Niski poziom promocji regionu poza najbliższym otoczeniem oraz silna konkurencja ze strony sąsiednich gmin, ograniczające potencjał rozwoju turystyki.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY MOCHOWO NA LATA 2026 -2029

- Niewystarczająca infrastruktura turystyczna, gastronomiczna i techniczno-logistyczna, utrudniająca organizację większych wydarzeń kulturalnych oraz obsługę ruchu turystycznego.
- Słaba współpraca międzysektorowa pomiędzy instytucjami kultury, samorządem i sektorem turystycznym.
- Ograniczona dostępność zabytków i obiektów kultury dla osób z niepełnosprawnościami.

Szanse

- Rosnąca świadomość mieszkańców na temat wartości krajobrazu kulturowego i zabytków jako atrakcji turystycznych.
- Coraz większa rola mediów w popularyzacji historii, zabytków i ich ochrony.
- Możliwość przeprowadzenia rewitalizacji zabytków dzięki wsparciu finansowemu z krajowych i unijnych funduszy.
- Rozwój turystyki tematycznej (kulturowa, historyczna, religijna) przyciągający nowych odwiedzających.
- Tworzenie partnerstw z innymi gminami i organizacjami na rzecz wspólnych projektów kulturalnych i turystycznych.
- Wykorzystanie nowoczesnych technologii (aplikacje mobilne, wirtualna rzeczywistość) do popularyzacji dziedzictwa.
- Pozyskanie środków z funduszy europejskich na rozwój infrastruktury turystycznej i kulturalnej.
- Organizacja warsztatów i wydarzeń edukacyjnych angażujących młodzież i społeczność lokalną.
- Tworzenie nowych atrakcji i produktów turystycznych opartych na zagospodarowaniu zabytków.
- Kontynuacja badań archeologicznych.
- Rozwój promocji turystyki z udziałem Mazowieckiej Organizacji Turystycznej.

Zagrożenia

- Możliwość wystąpienia nieprzewidzianych zdarzeń losowych, które mogą uszkodzić lub zniszczyć zabytkowe obiekty.
- Postępująca migracja młodych mieszkańców do większych miast, co osłabia lokalne inicjatywy społeczne.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY MOCHOWO NA LATA 2026 -2029

- Zanikanie tradycyjnych umiejętności i zwyczajów w wyniku braku ich przekazywania kolejnym pokoleniom.
- Negatywne skutki masowej turystyki, takie jak zwiększone zanieczyszczenie środowiska i przeciążenie infrastruktury turystycznej.
- Zmiany klimatyczne powodujące fizyczną degradację materiałów zabytkowych.
- Ryzyko niewłaściwego zagospodarowania przestrzennego prowadzące do utraty historycznych wartości obszaru.
- Brak możliwości prowadzenia prac remontowo-konserwatorskich na obiektach prywatnych, które są częścią dziedzictwa kulturowego.
- Trudności w pozyskiwaniu środków finansowych na ochronę zabytków, zwłaszcza przez prywatnych właścicieli.
- Wprowadzenie nowej zabudowy niepasującej do historycznego charakteru gminy, co powoduje degradację krajobrazu kulturowego.
- Nielegalne działania, takie jak niszczenie lub przerabianie zabytkowych obiektów.

7. Główne cele programu

7.1. Główne zadania programu ochrony zabytków

Po dokonaniu analizy określono priorytetowe działania w ramach Programu opieki nad zabytkami Gminy Mochowo na lata 2026–2029. Głównym celem podejmowanych wieloletnich i kompleksowych działań jest poprawa stanu zachowania obiektów zabytkowych, a także ochrona dziedzictwa kulturowego i wzmacnianie lokalnej tożsamości. Dodatkowo program ma na celu popularyzację osiągnięć i dorobku społeczności gminy zarówno wśród mieszkańców, jak i turystów.

W ramach tego Programu określono następujące główne kierunki działań:

- **Cel I.** Ochrona i konserwacja zabytków materialnych,
- **Cel II.** Ochrona i utrzymanie zabytków ruchomych,
- **Cel III.** Edukacja i promocja dziedzictwa kulturowego,
- **Cel IV.** Rewitalizacja obszarów zabytkowych,
- **Cel V.** Zabezpieczenie zabytków archeologicznych,
- **Cel VI.** Współpraca z organizacjami pozarządowymi i instytucjami,

7.2. Zakres działań oraz zadania przewidziane w programie opieki

Na podstawie określonych celów ustalono kierunki działań, które posłużyły do wyznaczenia konkretnych zadań do realizacji.

Nr	Cel	Kierunki działań	Zadania	Realizacja (lata)
1.	Ochrona i konserwacja zabytków materialnych	Zabezpieczenie i konserwacja najcenniejszych obiektów zabytkowych w Gminie Mochowo.	Kontynuacja prac konserwatorskich w kościołach, dworach i innych historycznych budowlach.	2026-2029 realizacja etapowa
			Przeprowadzenie szczegółowych badań konserwatorskich.	
			Przygotowanie wniosków o dofinansowanie z funduszy.	
			Opracowanie planu ochrony dla obiektów zabytkowych.	
2.	Ochrona i utrzymanie zabytków ruchomych	Poprawa stanu zachowania zbiorów zabytkowych ruchomych.	Zainicjowanie programu inwentaryzacji i digitalizacji.	2026-2029
			Opracowanie standardów ochrony zbiorów.	
			Szkolenie pracowników w zakresie konserwacji.	
			Współpraca z muzeami i instytucjami ochrony zabytków ruchomych.	
3.	Edukacja i promocja dziedzictwa kulturowego	Zwiększenie świadomości lokalnej społeczności na temat ochrony dziedzictwa kulturowego.	Organizacja warsztatów, wykładów i spotkań.	2026-2029 (działania ciągle)
			Stworzenie interaktywnych wystaw.	
			Współpraca z placówkami edukacyjnymi.	
			Promowanie walorów turystycznych i turystyki zrównoważonej.	

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY MOCHOWO NA LATA 2026 -2029

4.	Rewitalizacja obszarów zabytkowych	Przywrócenie dawnej świetności historycznych przestrzeni publicznych.	Opracowanie planów rewitalizacji przestrzeni zabytkowych.	2026-2029 (etap I)
			Modernizacja infrastruktury z poszanowaniem wartości historycznych.	
			Tworzenie stref ochrony konserwatorskiej i regulacje urbanistyczne.	
5.	Zabezpieczenie zabytków archeologicznych	Ochrona stanowisk archeologicznych oraz badania.	Kontynuacja prac wykopaliskowych i badań.	2026-2029
			Współpraca z instytucjami naukowymi.	
			Promocja wyników badań archeologicznych wśród mieszkańców i turystów.	
6.	Współpraca z organizacjami pozarządowymi i instytucjami	Wzmocnienie współpracy z organizacjami zajmującymi się ochroną zabytków i promocją dziedzictwa.	Zacieśnienie współpracy z fundacjami, stowarzyszeniami, organizacjami społecznymi.	2026-2029 (działania ciągle)
			Udział w projektach ogólnopolskich.	
			Przeciwdziałanie niszczeniu dziedzictwa kulturowego, współpraca z służbami ochrony zabytków.	

Program opieki nad zabytkami Gminy Mochowo na lata 2026-2029 będzie kontynuował dotychczasowe działania, a także wprowadzi nowe inicjatywy, które będą miały na celu zarówno ochronę materialnego i niematerialnego dziedzictwa, jak i jego promocję wśród społeczności lokalnej oraz turystów. Kluczowe będzie łączenie działań konserwatorskich z edukacją, rewitalizacją i rozwojem zrównoważonej turystyki opartej na zasobach kulturowych gminy. Realizacja działań będzie finansowana przede wszystkim ze środków własnych właścicieli i zarządców obiektów zabytkowych, w tym osób prywatnych, a także z budżetu Gminy Mochowo. W przypadku pojawienia się takiej

możliwości planuje się również pozyskiwanie dofinansowania ze źródeł zewnętrznych, w szczególności z funduszy europejskich.

8. Instrumenty ochrony zabytków w ramach programu

Realizacja zadań przewidzianych w niniejszym Programie będzie realizowana przy wykorzystaniu następujących narzędzi i instrumentów, które zapewnią skuteczność i efektywność podejmowanych działań:

- a) **Instrumenty prawne** – obejmujące działania wynikające z przepisów ustawowych, takie jak uchwalanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, tworzenie parków kulturowych, składanie wniosków o wpis do wojewódzkiego rejestru lub ewidencji zabytków obiektów należących do Gminy Mochowo, a także realizacja decyzji administracyjnych wydanych przez wojewódzkiego konserwatora zabytków.
- b) **Instrumenty finansowe** – obejmujące m.in. finansowanie prac konserwatorskich i remontowych przy zabytkach będących własnością Gminy Mochowo, korzystanie z programów finansowanych ze środków europejskich, a także przyznawanie dotacji, subwencji, dofinansowań, nagród i innych form wsparcia finansowego dla właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych.
- c) **Instrumenty koordynacyjne** – obejmujące realizację projektów i programów ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w strategiach wojewódzkich, powiatowych i gminnych, a także współpracę z organizacjami wyznaniowymi w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami.
- d) **Instrumenty społeczne** – obejmujące działania edukacyjne i promocyjne, współpracę z organizacjami społecznymi oraz inicjatywy prowadzące do tworzenia miejsc pracy związanych z ochroną i opieką nad zabytkami.
- e) **Instrumenty kontrolne** – obejmujące m.in. aktualizację gminnej ewidencji zabytków, monitorowanie stanu zagospodarowania przestrzennego oraz kontrolę stanu zachowania dziedzictwa kulturowego.

9. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami

Po uzyskaniu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, projekt Programu opieki nad zabytkami jest przekazywany Radzie Gminy Mochowo do uchwalenia (zgodnie z pkt 3 art. 87 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami). Program jest przygotowywany na czteroletni okres i pełni funkcję uzupełniającą wobec innych dokumentów planistycznych oraz obowiązujących aktów prawa miejscowego. Wójt Gminy Mochowo odpowiada za sporządzanie sprawozdań z realizacji Programu co dwa lata i przedstawienie ich Radzie Gminy. Program skierowany jest przede wszystkim do lokalnej społeczności, która powinna odczuwać jego efekty w codziennym życiu. Dotyczy to zarówno właścicieli i użytkowników obszarów oraz obiektów zabytkowych, jak i wszystkich mieszkańców Gminy Mochowo. Dokument ma wspierać planowanie działań w zakresie ochrony zabytków, w tym inicjowanie, wspieranie oraz koordynowanie badań i prac konserwatorskich, a także popularyzację i promowanie dziedzictwa kulturowego.

10. Struktura finansowania programu ochrony dziedzictwa kulturowego

Zasady finansowania opieki nad zabytkami określa ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Z przepisów wynika, że podmiot posiadający tytuł prawny do zabytku – niezależnie od tego, czy wynika on z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego czy stosunku zobowiązaniowego – ponosi odpowiedzialność za finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich oraz robót budowlanych prowadzonych przy tym obiekcie. W przypadku zabytków pozostających w zasobie jednostek samorządu terytorialnego obowiązek sprawowania opieki, w tym zapewnienia środków na niezbędne prace, stanowi zadanie własne danej jednostki samorządu. Obowiązujące przepisy przewidują możliwość uzyskania wsparcia finansowego ze środków publicznych. Właściciele lub posiadacze zabytków wpisanych do rejestru zabytków, a także podmioty zarządzające takimi obiektami w formie trwałego zarządu, mogą ubiegać się o dotację celową z budżetu państwa na realizację prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych. Analogiczne wsparcie przysługuje w odniesieniu do zabytków wpisanych na Listę Skarbów Dziedzictwa – w tym przypadku dotacje obejmują prace konserwatorskie i restauratorskie. Środki na wskazane zadania mogą być przyznawane przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY MOCHOWO NA LATA 2026 -2029

narodowego ze środków pozostających w jego dyspozycji. Wsparcia może również udzielić wojewódzki konserwator zabytków – w ramach funduszy budżetu państwa, którymi dysponuje wojewoda. W odniesieniu do obiektów wpisanych na Listę Skarbów Dziedzictwa dotacje przyznawane są z części budżetu państwa zarządzanej przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego. Niezależnie od wsparcia rządowego, dotacje mogą być udzielane także przez organy stanowiące jednostek samorządu terytorialnego – gminy, powiatu lub województwa – na podstawie uchwał określających zasady i tryb ich przyznawania.

Potencjalne źródła finansowania prac przy zabytkach

Realizacja zadań związanych z ochroną i opieką nad zabytkami może być wspierana ze środków pochodzących w szczególności z:

- budżetu gminy;
- budżetu powiatu;
- budżetu samorządu województwa;
- środków pozostających w dyspozycji wojewódzkiego konserwatora zabytków;
- programów dotacyjnych ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego oraz innych ministrów;
- funduszy ochrony środowiska i gospodarki wodnej;
- funduszy Unii Europejskiej oraz innych instrumentów pomocowych;
- Funduszu Kościelnego – w zakresie dotyczącym zabytkowych obiektów o charakterze sakralnym.

W przypadku Funduszu Kościelnego wsparcie obejmuje wyłącznie podstawowe prace zabezpieczające i remontowe przy zabytkowych budynkach sakralnych (m.in. remonty konstrukcji dachowych, ścian, stropów, elewacji, izolacje, osuszanie, wymianę stolarki oraz instalacji technicznych). Środki te nie są przeznaczane na konserwację wyposażenia ruchomego, elementów wystroju wnętrz, obiektów towarzyszących ani zagospodarowanie otoczenia świątyń.

Przed przystąpieniem do procedury aplikacyjnej wskazane jest każdorazowe zapoznanie się z aktualnymi warunkami i kryteriami udzielania wsparcia finansowego przez właściwą instytucję.

11. Wykaz stanowisk archeologicznych na obszarze gminy Mochowo

Lp.	Miejscowość	Nr st. w miejscowości	Nr ob. AZP/ nr st. na obszarze	Funkcja obiektu	Chronologia	Kultura
1.	Kapuśniki	4	43-52/9	osada	OWR	przeworska
2.	Kapuśniki	5	43-52/10	1. ślad osadnictwa	STAR	-
				2. ślad osadnictwa	NOW	
3.	Gozdy	1	43-52/15	1. ślad osadnictwa	STAR	-
				2. ślad osadnictwa	NOW	
4.	Kapuśniki	6	43-52/34	osada	WEŻ - H	łużycka
5.	Kapuśniki	7	43-52/35	1. ślad osadnictwa	EK	-
				2. ślad osadnictwa	EB	
				3. ślad osadnictwa	WSR	
6.	Kapuśniki	8	43-52/38	ślad osadnictwa	WEB	trzcinińska
7.	Gozdy	2	43-52/60	ślad osadnictwa	NOW	-
8.	Gozdy	3	43-52/61	1. osada	EB / WEŻ	łużycka
				2. ślad osadnictwa	NOW	-
9.	Rokicie	2	43-52/62	ślad osadnictwa	NOW	-
10.	Gozdy	4	43-52/63	ślad osadnictwa	NOW	-
11.	Osiek	1	44-51/1	1. ślad osadnictwa	WSR	-
				2. osada ?	ŚR (XII-XIII w.)	
				3. osada	PŚR / NOW	
12.	Osiek	2	44-51/2	osada	PŚR / NOW	-
13.	Osiek	3	44-51/3	ślad osadnictwa	NOW	-
14.	Osiek	4	44-51/4	ślad osadnictwa	L	pomorska
15.	Osiek	5	44-51/5	osada	PŚR / NOW	-
16.	Osiek	6	44-51/6	osada	PŚR / NOW	-
17.	Osiek	7	44-51/7	ślad osadnictwa	PŚR / NOW	-
18.	Osiek	8	44-51/8	ślad osadnictwa	WEB	trzcinińska
19.	Osiek	9	44-51/9	osada	PŚR / NOW	-

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY MOCHOWO NA LATA 2026 -2029

Lp.	Miejscowość	Nr st. w miejscowości	Nr ob. AZP/ nr st. na obszarze	Funkcja obiektu	Chronologia	Kultura
20.	Osiek	10	44-51/10	1. osada	WŚR	-
				2. osada	PŚR / NOW	
21.	Osiek	11	44-51/11	osada	PŚR / NOW	-
22.	Rokicie	18	44-51/12	1. ślad osadnictwa	WŚR	-
				2. osada	ŚR (XIV-XV w.)	
23.	Rokicie	19	44-51/13	cmentarzysko	OWR	przeworska
24.	Rokicie	3	44-51/14	ślad osadnictwa	WEB	trzcinińska
25.	Rokicie	4	44-51/15	ślad osadnictwa	EB	-
26.	Rokicie	5	44-51/16	osada	PŚR / NOW	-
27.	Rokicie	6	44-51/17	osada	PŚR / NOW	-
28.	Rokicie	7	44-51/18	osada	ŚR (XIV-XV w.)	-
29.	Rokicie	8	44-51/19	osada	PŚR / NOW	-
30.	Rokicie	9	44-51/20	osada ?	PŚR / NOW	-
31.	Rokicie	10	44-51/21	1. ślad osadnictwa	SR (XII-XIV w.)	-
				2. osada	PŚR / NOW	
32.	Rokicie	11	44-51/22	osada	PŚR / NOW	-
33.	Rokicie	12	44-51/23	1. ślad osadnictwa	SR (XII-XIII w.)	-
				2. osada	NOW	
34.	Rokicie	13	44-51/24	osada	H - C/D	łrzycka
35.	Rokicie	14	44-51/25	osada	OWR	przeworska
36.	Rokicie	15	44-51/26	1. ślad osadnictwa	STAR	-
				2. osada	NOW	
37.	Rokicie	16	44-51/27	osada	PŚR / NOW	-
38.	Rokicie	17	44-51/28	osada	PŚR / NOW	-
39.	Ligowo / Osiek	1	44-52/1	1. ślad osadnictwa	-	przeworska
				2. ślad osadnictwa	WŚR (III okr.)	-
40.	Ligowo	2	44-52/18	osada	NOW	-

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY MOCHOWO NA LATA 2026 -2029

Lp.	Miejscowość	Nr st. w miejscowości	Nr ob. AZP/ nr st. na obszarze	Funkcja obiektu	Chronologia	Kultura
41.	Ligowo	3	44-52/19	1. osada 2. osada 3. osada	- WŚR (III okr.) PŚR/NOW (XV-XVI w.)	łazycka - -
42.	Ligowo	4	44-52/20	1. ślad osadnictwa 2. osada 3. osada	STAR WEŻ - H NOW	- łazycka -
43.	Rokicie	1	44-52/21	osada	EB	łazycka
44.	Ligowo	5	44-52/22	1. osada 2. osada	WŚR (III okr.) NOW	- -
45.	Ligowo	6	44-52/23	ślad osadnictwa	SR	-
46.	Ligowo	7	44-52/24	1. osada 2. osada	WŚR (II-III okr.) XIV-XVI w.	- -
47.	Ligowo	8	44-52/25	osada	WŚR (III okr.)	-
48.	Ligówko	1	44-52/26	1. osada 2. osada 3. osada	WŚR (III okr.) XIII w. NOW	- - -
49.	Ligówko	2	44-52/27	1. ślad osadnictwa 2. osada 3. osada	WŚR (III okr.) XIII-XIV w. NOW	- - -
50.	Ligówko	3	44-52/28	1. ślad osadnictwa 2. ślad osadnictwa	STAR XIV-XV w.	- -
51.	Ligówko	4	44-52/42	osada	NOW	-
52.	Ligówko	5	44-52/44	osada	EB	łazycka
53.	Ligówko	6	44-52/45	osada	EB	łazycka
54.	Ligowo	9	44-52/40	osada	WŚR (III okr.)	-
55.	Ligowo	10	44-52/41	osada	WŚR (III okr.)	-
56.	Kokoszczyń	6	44-52/43	osada	NOW	-

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY MOCHOWO NA LATA 2026 -2029

Lp.	Miejscowość	Nr st. w miejscowości	Nr ob. AZP/ nr st. na obszarze	Funkcja obiektu	Chronologia		Kultura
57.	Kokoszczyń	1	44-52/29	1. ślad osadnictwa	STAR		-
				2. osada	WŚR (III okr.)		
58.	Kokoszczyń	2	44-52/30	osada	XIV-XV w.		-
59.	Kokoszczyń	3	44-52/31	1. osada	WŚR (III okr.)		-
				2. osada	XIV-XV w.		-
				3. osada	PŚR / NOW		-
60.	Kokoszczyń	4	44-52/32	osada	L		-
61.	Kokoszczyń	5	44-52/33	1. osada	WEŻ - H / L		pomorska
				2. osada	WŚR (III okr.)		-
				3. osada	PŚR		-
62.	Śniechy	1	44-52/34	1. osada	STAR		-
				2. osada	EB / WEŻ-H		łużycka
				3. osada	ŚR		-
63.	Śniechy	2	44-52/35	osada	EB		łużycka
64.	Kapuśniki	1	44-52/36	1. osada	WŚR (III okr.)		-
				2. osada	ŚR		-
65.	Kapuśniki	2	44-52/37	osada	WŚR (III okr.)		-
66.	Kapuśniki	3	44-52/38	osada	WŚR (III okr.)		-
67.	Śniechy	3	44-52/39	1. ślad osadnictwa	EK ?		-
				2. osada	WŚR (III okr.)		-
68.	Dobaczewo	6	44-52/46	1. ślad osadnictwa	EK - N		pucharów lejkowatych
				2. osada	EB / WEŻ - H		łużycka
				3. osada	NOW		-
69.	Dobaczewo	7	44-52/47	osada	NOW		-
70.	Dobaczewo	8	44-52/48	osada	NOW		-
71.	Grabowiec	1	44-52/50	ślad osadnictwa	EK - N		amfor kulistych
72.	Dobaczewo	5	44-52/10	1. ślad osadnictwa	STAR		-

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY MOCHOWO NA LATA 2026 -2029

Lp.	Miejscowość	Nr st. w miejscowości	Nr ob. AZP/ nr st. na obszarze	Funkcja obiektu	Chronologia	Kultura
				2. osada	XIII-XIV w.	-
				3. osada	NOW	-
73.	Dobaczewo	4	44-52/9	1. osada	ŚR	-
				2. ślad osadnictwa	STAR	-
				3. osada	NOW	-
74.	Dobaczewo	3	44-52/8	1. ślad osadnictwa	OWR	przeworska
				2. osada	XVII-XVIII w.	-
75.	Dobaczewo	2	44-52/7	1. osada	WŚR (III okr.)	-
				2. osada	PŚR	-
				3. ślad osadnictwa	NOW	-
76.	Dobaczewo	1	44-52/6	1. osada	WŚR (III okr.)	-
				2. ślad osadnictwa	XIII-XIV w.	-
77.	Zglenice Budy	4	44-52/5	1. obozowisko	EK / WEB	-
				2. osada	EB / WEZ	łużycka
78.	Zglenice Budy	3	44-52/4	osada	L	przeworska
79.	Zglenice Budy	2	44-52/3	osada	WEB	trzcinięcka
80.	Zglenice Budy	1	44-52/2	ślad osadnictwa	-	przeworska
81.	Zglenice Duże	1	44-53/44	osada	PŚR - XV w.	-
82.	Zglenice Budy	5	44-53/49	obozowisko	EK - N / WEB	ceramiki sznurowej
83.	Zglenice Budy	6	44-53/50	ślad osadnictwa	EK	-
84.	Zglenice Duże	2	44-53/53	ślad osadnictwa	NOW	-
85.	Sulkowo Rzeczne	1	45-52/8	osada	XIII-XV w.	-
86.	Malanowo Stare	1	45-52/16	1. obozowisko	EK-SP/M	-
				2. osada	XIII-XIV w.	-
87.	Żurawin	1	45-52/19	osada	XII-XIV w.	-
88.	Żurawinek	1	45-52/20	osada	XII-XIII w.	-
89.	Żurawinek	2	45-52/21	ślad osadnictwa	XIV-XV w.	-

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY MOCHOWO NA LATA 2026 -2029

Lp.	Miejscowość	Nr st. w miejscowości	Nr ob. AZP/ nr st. na obszarze	Funkcja obiektu	Chronologia	Kultura
90.	Żurawinek	3	45-52/22	1. ślad osadnictwa 2. osada	EK XV-XVI w. XV-XVII w.	- - -
91.	Mochowo Parcele	1	45-52/23	osada	XV-XVI w.	-
92.	Mochowo Parcele	2	45-52/24	osada	XV-XVI w.	-
93.	Mochowo Parcele	3	45-52/25	ślad osadnictwa	EK - N ?	-
94.	Żurawinek	4	45-52/26	osada	XIV-XV w.	-
95.	Sulkowo Rzeczne	2	45-52/27	osada	XV-XVI w.	-
96.	Sulkowo Rzeczne	3	45-52/28	1. osada	EK - N	pucharów lejkwatych
				2. osada	OWR	przeworska
				3. osada	XI-XIII w.	-
97.	Sulkowo Rzeczne	4	45-52/29	osada	XII-XIII / XIV w.	-
98.	Sulkowo Rzeczne	5	45-52/30	osada	XIV-XV w.	-
99.	Sulkowo Rzeczne	6	45-52/31	osada	XV-XVI w.	-
100.	Sulkowo Bariany	1	45-52/32	1. osada	H / L	łużycka
				2. osada	XIII-XIV w.	-
101.	Sulkowo Bariany	2	45-52/33	osada	XIII-XIV w.	-
102.	Sulkowo Bariany	3	45-52/34	1. ślad osadnictwa	L	-
				2. osada	XIII-XIV w.	-
103.	Sulkowo Bariany	4	45-52/35	osada	XIII-XIV w.	-
104.	Sulkowo Bariany	5	45-52/36	osada	XIV-XV w.	-
105.	Sulkowo Bariany	6	45-52/37	osada	XIII-XIV w.	-
106.	Sulkowo Bariany	7	45-52/38	ślad osadnictwa	L / OWR	przeworska
107.	Mochowo	1	45-52/39	osada	XV-XVI w.	-
108.	Mochowo Parcele	4	45-52/40	1. ślad osadnictwa	WEB	trzciniacka
				2. osada	XIV-XV w.	-
109.	Mochowo Parcele	5	45-52/41	osada	XV-XVI w.	-
110.	Dobrzeńce Małe	6	45-52/42	1. osada	XII-XIII w.	-

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY MOCHOWO NA LATA 2026 -2029

Lp.	Miejscowość	Nr st. w miejscowości	Nr ob. AZPI/ nr st. na obszarze	Funkcja obiektu	Chronologia	Kultura
111.	Dobrzeńce Małe	7	45-52/43	2. osada	XV-XVI w.	-
112.	Dobrzeńce Małe	8	45-52/44	1. ślad osadnictwa 2. osada	XII-XIII w. XV-XVI w.	- -
113.	Mochowo Nowe	1	45-52/45	osada	XII-XIII w.	-
114.	Mochowo	2	45-52/46	1. osada 2. osada	XII-XIII w. XIV-XV w.	- -
115.	Mochowo Nowe	2	45-52/47	1. osada 2. osada	XII -XIII w. XV-XVI w.	- -
116.	Mochowo Nowe	3	45-52/48	osada	XV-XVI / XVII w.	-
117.	Mochowo	3	45-52/49	osada	XIV-XV w.	-
118.	Żurawinek	5	45-52/50	osada	XI-XII / XIII w.	-
119.	Żurawin	2	45-52/51	osada	XI-XII w.	-
120.	Żurawin	3	45-52/52	ślad osadnictwa	OWR	przeworska
121.	Żurawin	4	45-52/53	osada	XV-XVI w.	-
122.	Mochowo	4	45-52/54	osada	XII-XIII w.	-
123.	Malanówko	1	45-52/55	1. osada 2. osada	XII-XIII w. XIV-XV w.	- -
124.	Malanowo Stare	2	45-52/56	osada	XV-XVI / XVII w.	-
125.	Malanowo Stare	3	45-52/57	1. osada 2. osada	XI-XII w. XIV-XV w.	- -
126.	Malanowo Stare	4	45-52/58	1. osada 2. ślad osadnictwa	EB / H WŚR	łuzicka -
127.	Zaśszyn	1	45-53/1	ślad osadnictwa	XV-XVI w.	-
128.	Zaśszyn	2	45-53/2	1. ślad osadnictwa 2. osada 3. ślad osadnictwa	OWR XII-XIII w. XV-XVI w.	przeworska - -

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY MOCHOWO NA LATA 2026 -2029

Lp.	Miejscowość	Nr st. w miejscowości	Nr ob. AZP/ nr st. na obszarze	Funkcja obiektu	Chronologia		Kultura
129.	Żabiki	2	45-53/4	1. ślad osadnictwa 2. osada	EK - N / WEB XV-XVI w.	-	-
130.	Żółtowo	1	45-53/5	ślad osadnictwa	XV-XVI w.	-	-
131.	Żuki	1	45-53/6	1. ślad osadnictwa	XII-XIII w.	-	-
				2. ślad osadnictwa	XIV-XV w.	-	-
				3. ślad osadnictwa	XVI-XVII w.	-	-
132.	Żuki	2	45-53/7	osada	XIV-XV w.	-	-
133.	Zglenice Małe	1	45-53/8	osada	XIV-XV w.	-	-
134.	Zglenice Małe	2	45-53/9	osada	XIV-XV w.	-	-
135.	Zglenice Duże	3	45-53/10	osada	XV-XVI w.	-	-
136.	Zglenice Duże	4	45-53/11	osada	XIV-XV w.	-	-
137.	Zglenice Małe	3	45-53/12	osada	XV-XVI w.	-	-
138.	Żuki	3	45-53/13	ślad osadnictwa	XIV-XV w.	-	-
139.	Żółtowo	2	45-53/14	ślad osadnictwa	XV-XVI w.	-	-
140.	Myszki	1	45-53/15	ślad osadnictwa	EK - N / WEB	-	-
141.	Myszki	2	45-53/16	osada	XIV-XV w.	-	-
142.	Romatowo	5	45-53/17	1. ślad osadnictwa	EK - N	-	-
				2. ślad osadnictwa	XIV w.	-	-
143.	Żuki	4	45-53/18	osada	XIV-XV w.	-	-
144.	Romatowo	6	45-53/19	ślad osadnictwa	XIV-XV w.	-	-
145.	Romatowo	7	45-53/26	1. ślad osadnictwa	EK - N / WEB	-	-
				2. cmentarzysko	H / L	grobów kłosowych	
				3. osada	OWR	przeworska	
				4. ślad osadnictwa	XVI-XVII w.	-	-
146.	Żabiki	1	45-53/41	ślad osadnictwa	PŚR/NOW	-	-
147.	Romatowo	3	45-53/47	1. osada	EB / WEŻ	-	łuzyczka
				2. osada	XII-XIII w.	-	-

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY MOCHOWO NA LATA 2026 -2029

Lp.	Miejscowość	Nr st. w miejscowości	Nr ob. AZP/ nr st. na obszarze	Funkcja obiektu	Chronologia	Kultura
148.	Romatowo	4	45-53/48	cmentarzysko	H / L	grobów klaszornych
149.	Bożewo Nowe	1	46-52/1	osada	XV-XVI w.	-
150.	Dobrzyńce Małe	1	46-52/2	osada	XV-XVI w.	-
151.	Dobrzyńce Małe	2	46-52/3	1. obozowisko	EK	-
				2. osada	XIV-XV w.	-
152.	Dobrzyńce Małe	3	46-52/4	osada	XII / XIII-XIV / XV w.	-
153.	Dobrzyńce Małe	4	46-52/5	osada	XII-XIII w.	-
154.	Bożewo	1	46-52/6	osada	OWR / WŚR	późna przeworska
155.	Bożewo Nowe	2	46-52/7	osada	XV-XVI w.	-
156.	Bożewo Nowe	3	46-52/8	osada	XV-XVI w.	-
157.	Bożewo Nowe	4	46-52/9	1. obozowisko	EK - M / N	-
				2. osada	XV-XVI w.	-
158.	Bożewo Nowe	5	46-52/10	osada	XV-XVI w.	-
159.	Bożewo	2	46-52/11	osada	XII-XIII w.	-
160.	Bożewo	3	46-52/12	osada	XII-XIII w.	-
161.	Bożewo	4	46-52/13	osada	XII-XIII w.	-
162.	Dobrzyńce Małe	5	46-52/14	1. osada	OWR	przeworska
				2. osada	XIII-XV w.	-
				3. ślad osadnictwa	NOW	-
163.	Cieślin	3	46-52/15	osada	OWR	przeworska
164.	Cieślin	4	46-52/16	osada	XV-XVII w.	-
165.	Obręb	1	46-52/17	osada	XV-XVI w.	-
166.	Obręb	2	46-52/18	1. osada	OWR	przeworska
				2. osada	XIV-XV w.	-
167.	Obręb	3	46-52/19	osada	XII-XIII w.	-
168.	Obręb	4	46-52/20	osada	L	przeworska
169.	Łukoszyno Błki	1	46-52/21	obozowisko	EK / WEB	-

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY MOCHOWO NA LATA 2026 -2029

Lp.	Miejscowość	Nr st. w miejscowości	Nr ob. AZP/ nr st. na obszarze	Funkcja obiektu	Chronologia	Kultura
170.	Grodnia	3	46-52/22	osada	XV-XVI w.	-
171.	Grodnia	4	46-52/23	osada	EK - N	pucharów lejkwatych
172.	Grodnia	5	46-52/24	osada	XIII-XV w. / NOW	-
173.	Grodnia	6	46-52/25	1. obozowisko 2. osada	EB - III okr. XI-XIII w.	trzciniacka / luzycka
174.	Grodnia	2	46-52/26	1. obozowisko 2. osada 3. osada	EK H / L XI-XII / XIII w.	- luzycka -
175.	Grodnia	1	46-52/27	grodzisko	XN-XNII w.	-
176.	Grodnia	7	46-52/28	osada ?	OWR	przeworska
177.	Grodnia	8	46-52/29	1. osada 2. osada 3. osada	EK - N WEB WSR	pucharów lejkwatych - -
178.	Bożewo Nowe	6	46-52/30	osada	XV-XVI w.	-
179.	Cieślin	5	46-52/31	1. ślad osadnictwa 2. osada	EK XV-XVI w.	- -
180.	Cieślin	6	46-52/32	osada	XVI-XVII w.	-
181.	Cieślin	7	46-52/33	osada	XV-XVI w.	-
182.	Cieślin	8	46-52/34	osada	XVI-XVII w.	-
183.	Obręb	5	46-52/35	osada	XIII-XIV w.	-
184.	Obręb	6	46-52/36	osada	XV-XVI w.	-
185.	Obręb	7	46-52/37	osada	XV-XVI w.	-
186.	Obręb	8	46-52/38	osada	EB - V okr. / WEŻ	luzycka
187.	Cieślin	9	46-52/56	1. obozowisko 2. osada	EK - N / WEB OWR	- przeworska
188.	Cieślin	10	46-52/57	osada	EB - III okr.	trzciniacka / luzycka
189.	Cieślin	1	46-52/60	osada	XI w.	-

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY MOCHOWO NA LATA 2026 -2029

Lp.	Miejscowość	Nr st. w miejscowości	Nr ob. AZP/ nr st. na obszarze	Funkcja obiektu	Chronologia	Kultura
190.	Cieślin	2	46-52/61	cmentarzysko	WŚR	-
191.	Bożewo	5	46-52/61	cmentarzysko	H - L / OWR ?	grobów kloszowych / przeworska
192.	Zalszyn	3	46-53/21	osada	XIV w.	-
193.	Zalszyn	4	46-53/23	osada	XIV-XV w.	-
194.	Bendorzyn	1	46-53/38	osada	XIV-XV w.	-
195.	Bożewo Nowe	7	46-53/39	ślad osadnictwa	XV-XVI w.	-
196.	Bendorzyn	2	46-53/40	ślad osadnictwa	XV-XVI w.	-
197.	Lisice Nowe	1	46-53/41	ślad osadnictwa	XV-XVI w.	-
198.	Dobrzeńce Duże	1	46-53/42	ślad osadnictwa	XVI-XVII w.	-
199.	Zalszyn	5	46-53/43	ślad osadnictwa	XVI-XVII w.	-
200.	Lisice Nowe	2	46-53/44	ślad osadnictwa	EK	-
201.	Łukoszyn	1	47-53/8	1. ślad osadnictwa 2. osada	STAR XII – XIII w.	-

Źródło: Wykaz stanowisk archeologicznych Gminy Mochowo